

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Економічний факультет

ПОГОДЖЕНО
Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри економіки

(підпис) **Андрій
МУЗИЧЕНКО**

(підпис) **Вікторія
БАЙДАЛА**

" ____ " _____ 2025р.

" ____ " _____ 2025р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему
«Ефективність використання земельних ресурсів в
аграрних підприємствах»

Спеціальність **051 – "Економіка"**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **Освітньо - професійна**

Гарант освітньої програми
к.е.н., доцент

(підпис)

Тетяна ГУЦУЛ

Керівник кваліфікаційної
магістерської роботи
к.е.н., доцент

(підпис)

Віталій НАГОРНИЙ

Виконав

(підпис)

Олександр КІРЮШИН

Київ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки

д.е.н., проф. _____ **Вікторія БАЙДАЛА**

" ____ " _____ **2025р.**

ЗАВДАННЯ

**ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
ЗДОБУВАЧУ**

Кірюшину Олександрю Антоновичу

Спеціальність 051 Економіка

Освітня програма Економіка підприємства

Орієнтація освітньої програми **Освітньо-професійна**

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **«Ефективність використання земельних ресурсів в аграрних підприємствах»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України від 16 жовтня 2024р. №1853 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру _____

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: _____

Перелік питань, що підлягають дослідженню: _____

1. _____

2. _____

3. _____

Перелік графічного матеріалу: _____

Дата видачі завдання " ____ " _____ 2024 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи	_____	Віталій НАГОРНИЙ
Завдання прийняв до виконання	_____	Олександр КІРЮШИН

РЕФЕРАТ

Магістерська кваліфікаційна робота на тему: «Ефективність використання земельних ресурсів в аграрних підприємствах» викладена на 111 сторінках комп'ютерного тексту, містить 17 таблиць та 22 рисунки. Структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, а також списку використаних джерел, що налічує 91 найменування.

Метою дослідження є комплексне вивчення сучасного стану та ефективності використання земельних ресурсів у діяльності аграрних підприємств, а також визначення практичних шляхів її підвищення в умовах трансформації економіки та воєнного стану.

Об'єктом дослідження виступає господарська діяльність ТОВ «Аркадія» Чортківського району Тернопільської області, що функціонує у сфері сільськогосподарського виробництва. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних аспектів розвитку земельних відносин і організації ефективного землекористування в аграрних підприємствах.

Інформаційна база роботи сформована на основі наукових публікацій, інтернет-джерел, довідкової літератури, статистичних матеріалів Державної служби статистики України, а також звітних даних досліджуваного підприємства.

У першому розділі розкрито теоретико-методологічні засади ефективності використання земельних ресурсів, визначено їх національно-господарське значення, економічний зміст та показники оцінки, проаналізовано особливості становлення ринку землі в Україні в умовах воєнного стану. Другий розділ присвячений аналізу сучасного стану та ефективності використання земельних ресурсів у ТОВ «Аркадія», зокрема досліджено структуру посівних площ, рівень урожайності, економічні результати діяльності та проблеми землекористування. У третьому розділі запропоновано шляхи підвищення економічної ефективності використання земельних ресурсів, обґрунтовано перспективні напрями

удосконалення землекористування, впровадження інноваційних технологій та екологічнобезпечних методів господарювання.

Практична цінність роботи полягає у можливості застосування отриманих результатів для оптимізації структури землекористування, підвищення продуктивності аграрного виробництва та забезпечення сталого розвитку підприємств.

Ключові слова: ефективність, аграрне землекористування, потенціал, сільськогосподарське виробництво, земельні ресурси, еколого-економічне відновлення.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ТА ЇХ ОХОРОНИ.....	9
1.1. Теоретичні засади ефективного та раціонального використання земельних угідь у сільському господарстві.....	9
1.2. Методичні підходи до визначення економічної ефективності використання земельних ресурсів.....	17
1.3. Сучасний екологічний стан ґрунтів та необхідність їх охорони.....	23
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У ПІДПРИЄМСТВІ.	31
2.1. Організаційно – економічна характеристика підприємства.....	31
2.2. Стан та рівень використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства.....	37
2.3. Економічна ефективність використання земельних угідь та фактори, що їх визначають.....	47
РОЗДІЛ 3. ВИЗНАЧАЛЬНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТА ЇХ ОХОРОНИ.....	55
3.1. Впровадження інноваційних екологобезпечних технологій використання земельних ресурсів	55
3.2. Пріоритетні напрями екологізації сільськогосподарського земле господарювання.....	62
3.3. Перспективи формування інтенсивного типу економічного розвитку сільського господарства в Тернопільській області.....	67
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Україна характеризується значним потенціалом природних ресурсів, серед яких особливе місце займають високопродуктивні ґрунти, що формують основу земель аграрного сектору. Водночас ефективне використання цих земельних угідь потребує реалізації системних і комплексних заходів, спрямованих на підвищення їхньої родючості. Сучасний стан землекористування зумовлює необхідність невідкладного впровадження науково обґрунтованих рішень, які забезпечать стабільне зростання продуктивності ґрунтів.

Заходи щодо охорони та раціонального використання земельних ресурсів мають бути інтегрованими та орієнтованими на збереження й відновлення їхньої продуктивності, розглядаючи ґрунти як ключовий елемент екосистеми. Раціональне використання земельних ресурсів базується на екологічному підході, що передбачає їх охорону та відтворення родючості як стратегічного аграрного ресурсу. Одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері землекористування виступає забезпечення збереження та ефективного використання плідних земель.

Еколого-економічні аспекти землекористування охоплюють комплекс заходів, спрямованих на оптимізацію використання земельних ресурсів відповідно до їхнього основного призначення. Такий підхід забезпечує максимальну ефективність аграрного виробництва та створює передумови для досягнення високої продуктивності сільськогосподарських угідь.

На сучасному етапі розвитку аграрного сектору понад 70% території України охоплюють сільськогосподарські угіддя, серед яких близько 40% становлять світові запаси чорноземів та інших високородючих ґрунтів. Водночас рівень ефективності їх використання залишається нижчим порівняно з країнами Європейського Союзу. Понад половина земельної площі експлуатується з порушенням допустимих нормативів, що зумовлює дисбаланс між орними ділянками, природними кормовими угіддями та лісовими масивами.

Інтенсивні методи ведення землеробства, недостатній рівень технологічної культури та неконтрольоване застосування хімічних засобів негативно впливають на якісні характеристики ґрунтів, спричиняючи зниження їхньої родючості та активізацію ерозійних процесів. Така ситуація актуалізує потребу у впровадженні системи ефективного та екологічно безпечного землекористування, що має ґрунтуватися на врахуванні екологічних чинників при оцінці земельних ресурсів як у науковому, так і у практичному вимірі.

Проблематика раціонального використання та охорони земельних ресурсів є предметом дослідження як у світовій, так і у вітчизняній науковій літературі. Теоретичні основи та практичні інструменти забезпечення ефективності землекористування, а також напрями збереження родючості ґрунтів отримали ґрунтовне висвітлення у працях українських учених: С.К.Бистряков, П.П.Борщевський, В.М.Будзяк, Б.М. Данилишин, М.І.Долішній, С.І.Дорогунцов, О.С.Дорош, О.Л.Корчинська, М.І.Лавейкін, Л.Г.Мельник, А.Г.Мартин, Є.В.Мішенін, Л.Я.Новаковський, С.М.Рогач, П.П.Руснак, П.Т.Саблук, В.М.Трегобчук, А.М.Третяк, М.А.Хвесик та інші.

Попри наявні наукові здобутки та значний практичний досвід у сфері оцінювання ефективності землекористування й збереження земельних ресурсів у сільському господарстві, актуальною залишається потреба у подальшій системній активізації досліджень, спрямованих на визначення економічної результативності використання сільськогосподарських угідь. Особливого значення набуває розвиток науково-методичних підходів до встановлення їх ринкової вартості, а також формування належного організаційно-економічного та нормативно-правового середовища, що забезпечить створення спеціалізованих сировинних зон та реалізацію інших комплексних заходів. Висока актуальність зазначених питань, їх теоретична та практична значимість зумовили вибір теми, визначення мети та постановку завдань дисертаційного дослідження.

Метою дисертаційного дослідження є здійснення аналізу сучасного стану та визначення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів на основі теоретико-методологічних положень, а також обґрунтування напрямів раціонального землекористування й розроблення заходів щодо охорони земель.

Об'єктом дослідження обрано виробничу діяльність ТОВ «Аркадія» Чортківського району Тернопільської області.

Предметом дисертаційного дослідження виступають організаційно-економічні процеси, спрямовані на забезпечення раціонального та ефективного використання земельних ресурсів у сфері сільського господарства, а також на формування системи їх охорони.

Відповідно до поставленої мети дисертаційного дослідження визначено такі основні завдання:

- здійснити узагальнення та систематизацію науково-теоретичних положень, що стосуються ефективності використання сільськогосподарських угідь та забезпечення;
- розкрити зміст, систему показників та методичні підходи до визначення економічної ефективності використання земельних ресурсів;
- проаналізувати сучасний екологічний стан та структурно-динамічні тенденції розвитку сільськогосподарського землекористування;
- виконати економіко-статистичний аналіз рівня повноти та ефективності використання земельних ресурсів у діяльності сільськогосподарських підприємств, а також визначити вплив екологічних характеристик ґрунтів на результати господарювання;
- обґрунтувати комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання земельних ресурсів та покращення їх екологічного стану;
- визначити пріоритетні напрями екологізації сільськогосподарського землекористування та розкрити механізм стимулювання раціонального використання й охорони земельних ресурсів.

Теоретичною та методологічною основою магістерської роботи є фундаментальні положення економічної теорії, економіки підприємства, економіки природокористування та охорони навколишнього середовища, а також наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблемам економічних відносин у сфері землекористування.

Для досягнення поставлених цілей застосовано комплекс методів наукового дослідження, серед яких:

- аналіз та синтез – для розкриття сутності економічних процесів і систематизації наукових положень;
- індукція та дедукція – для формування узагальнень і перевірки теоретичних висновків на основі емпіричних даних;
- моделювання – для побудови економіко-екологічних моделей раціонального землекористування;
- спостереження – для вивчення практики використання земельних ресурсів у сільському господарстві;
- функціональна класифікація – для систематизації видів землекористування та визначення їхніх особливостей;
- узагальнення – для формування висновків і рекомендацій на основі результатів дослідження;
- порівняльний та структурний аналіз – для оцінки співвідношень між видами угідь та визначення їхнього впливу на ефективність господарської діяльності.

Інформаційну базу магістерської роботи сформували результати власних наукових досліджень, праці вітчизняних та зарубіжних учених, нормативно-правові акти, статистичні дані Держгеокадастру України та Державної служби статистики України, матеріали Головного управління статистики у Тернопільській області, річні фінансові звіти підприємства, а також довідкова література, періодичні видання та ресурси мережі Інтернет.

РОЗДІЛ 1.

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОПОДАРСТВІ ТА ЇХ ОХОРОНИ

1.1. Теоретичні засади ефективного та раціонального використання земельних угідь у сільському господарстві

У сучасному аграрному виробництві земля виступає базовим і незамінним засобом виробництва, що визначає рівень продовольчої безпеки та стійкість розвитку суспільства. На відміну від інших виробничих ресурсів, створених людиною (машини, споруди, технологічне обладнання тощо), земля не є продуктом людської праці, а природним ресурсом із унікальними властивостями. Її просторові межі є об'єктивно обмеженими, і вони не можуть бути довільно розширені чи скорочені.

Попри це, світові запаси земель, придатних для сільськогосподарського використання, ще не вичерпані: нині у землеробстві задіяно лише близько однієї десятої потенційно придатних площ. Земля не має функціональних заміників серед інших засобів виробництва, адже саме вона забезпечує основу для вирощування рослин та формування аграрної продукції. Її використання нерозривно пов'язане з постійністю місця, що відрізняє її від більшості інших виробничих ресурсів.

У сучасних умовах особливого значення набуває раціональне та екологічно збалансоване землекористування. При правильному веденні господарства земля не лише не втрачає своїх властивостей, а й здатна покращуватися: підвищується її родючість, зростає продуктивність ґрунтів. Це підтверджує стратегічну роль земельних ресурсів як основи сталого розвитку аграрного сектору та суспільства загалом [1].

Земля виступає невід’ємною складовою життєдіяльності та існування людства. Як природний об’єкт, що перебуває під правовою охороною, вона функціонує незалежно від людського впливу та має багатовимірне значення. Її роль проявляється у кількох аспектах:

- екологічному – як простір, що забезпечує умови для життя та відтворення природних систем;
- соціальному – як фактор, що визначає місце проживання та умови життєдіяльності населення;
- політичному – як територія, що окреслює межі державного суверенітету та влади;
- економічному – як базовий ресурс для здійснення господарської діяльності.

У суспільному виробництві земля використовується як специфічний засіб праці, відіграючи ключову роль не лише в матеріальному виробництві, а й у різних сферах соціальної активності. Особливого значення вона набуває у сільському господарстві та лісовому господарстві, де виступає не лише матеріальною умовою, а й активним чинником виробництва. Земля є носієм природних властивостей, що визначають її продуктивність, тому в аграрній та лісогосподарській діяльності вона слугує водночас загальною умовою праці, основним засобом виробництва та предметом праці.

Обробляючи землю як предмет праці, людина трансформує її у засіб праці, підвищуючи її родючість та продуктивність, що підтверджує стратегічну роль земельних ресурсів у забезпеченні сталого розвитку суспільства [2].

Земля у сільськогосподарському виробництві характеризується низкою важливих якісних ознак, серед яких провідне місце займає родючість. Вона проявляється у верхньому шарі ґрунту, що містить необхідні для росту рослин ресурси – вологу та поживні речовини. Родючість виступає визначальним фактором у формуванні економічної вартості землі та її корисності для аграрного виробництва.

Рівень родючості має варіативний характер і може істотно відрізнятись залежно від конкретних ділянок землі, що зумовлює різну продуктивність сільськогосподарських угідь. Ця диференціація є важливим критерієм у процесі оцінки земельних ресурсів та планування їх раціонального використання. Візуалізація варіативності родючості ґрунтів наведена на рис. 1.1.

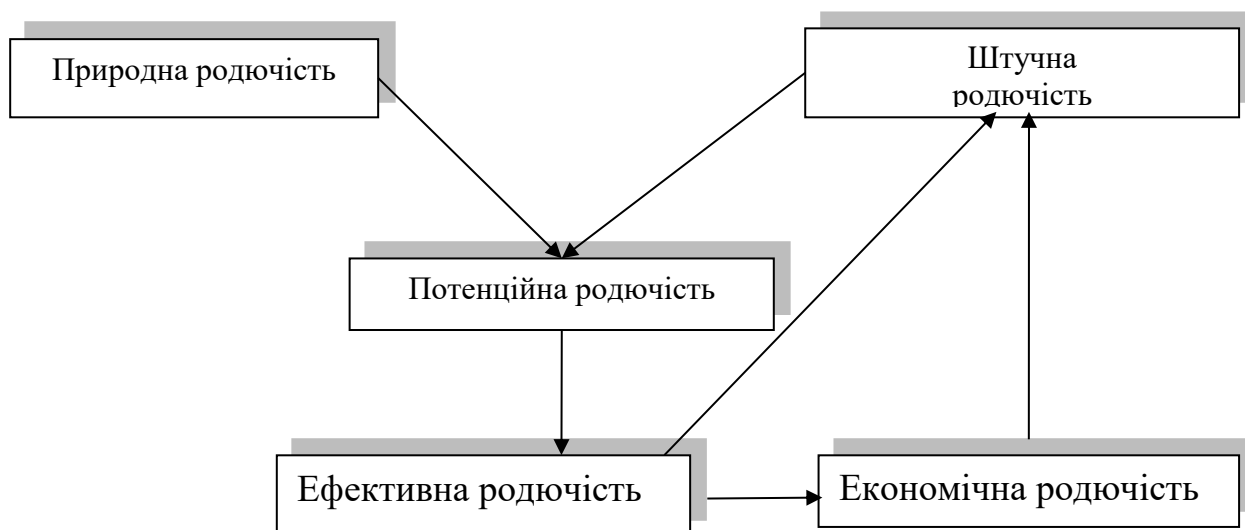

Рис. 1.1. Види родючості ґрунту та їх взаємозв'язок

Природна родючість ґрунту визначається наявністю запасів поживних речовин, що формуються внаслідок природних процесів ґрунтоутворення. Вона є базовою властивістю, яка забезпечує можливість вирощування рослин без додаткового втручання людини.

Штучна родючість ґрунту створюється у процесі виробничої діяльності людини шляхом застосування праці та засобів виробництва, що сприяє підвищенню культури землеробства та оптимізації агротехнічних прийомів.

Економічна родючість ґрунту являє собою інтегральну характеристику, яка поєднує природну та штучну родючість у конкретних умовах розвитку продуктивних сил. Її рівень визначається врожайністю сільськогосподарських культур і виступає показником ефективності використання земельних ресурсів.

У межах економічної родючості розрізняють два основні види:

- Абсолютна родючість – характеризується кількістю продукції, отриманої з одиниці земельної площі;
- Відносна родючість – визначається вартістю продукції, виробленої на одиницю витрат виробничих ресурсів.

Таким чином, родючість ґрунту є багатогранною категорією, що поєднує природні властивості та результати людської діяльності, а її економічна оцінка виступає ключовим критерієм ефективності аграрного виробництва.

До складу сільськогосподарських угідь належать рілля, багаторічні насадження, сіножаті та пасовища.

• Рілля – це землі, що систематично обробляються та використовуються для вирощування сільськогосподарських культур, включаючи багаторічні насадження та чисті пари.

• Багаторічні насадження – ділянки, зайняті плодовими садами, виноградниками та іншими культурами тривалого використання.

• Сіножаті – угіддя, що забезпечують заготівлю сіна для кормових потреб.

• Пасовища – землі, призначені для випасання худоби, які відіграють важливу роль у підтриманні балансу кормової бази.

Таким чином, сільськогосподарські угіддя становлять основу аграрного виробництва, а їх раціональне використання є ключовою умовою збереження та підвищення продуктивності земельних ресурсів.

Загальна площа земель України становить 60 354,8 тис. га, що формує її земельний фонд. Відповідно до статті 18 Земельного кодексу України, до складу земель держави належать усі території в її межах, включаючи острови та землі, зайняті водними об'єктами. За цільовим призначенням та правовим режимом земельний фонд поділяється на такі категорії:

- землі сільськогосподарського призначення, що охоплюють:
 - сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сінокоси, пасовища, перелоги);

- несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи та прогони, полежахисні лісові смуги та інші захисні насадження);
- землі житлової та громадської забудови;
- землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;
- землі оздоровчого призначення;
- землі рекреаційного призначення;
- землі історико-культурного призначення;
- землі лісового фонду;
- землі водного фонду;
- землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення [4].

Структура земельного фонду України представлена на рис. 1.2.

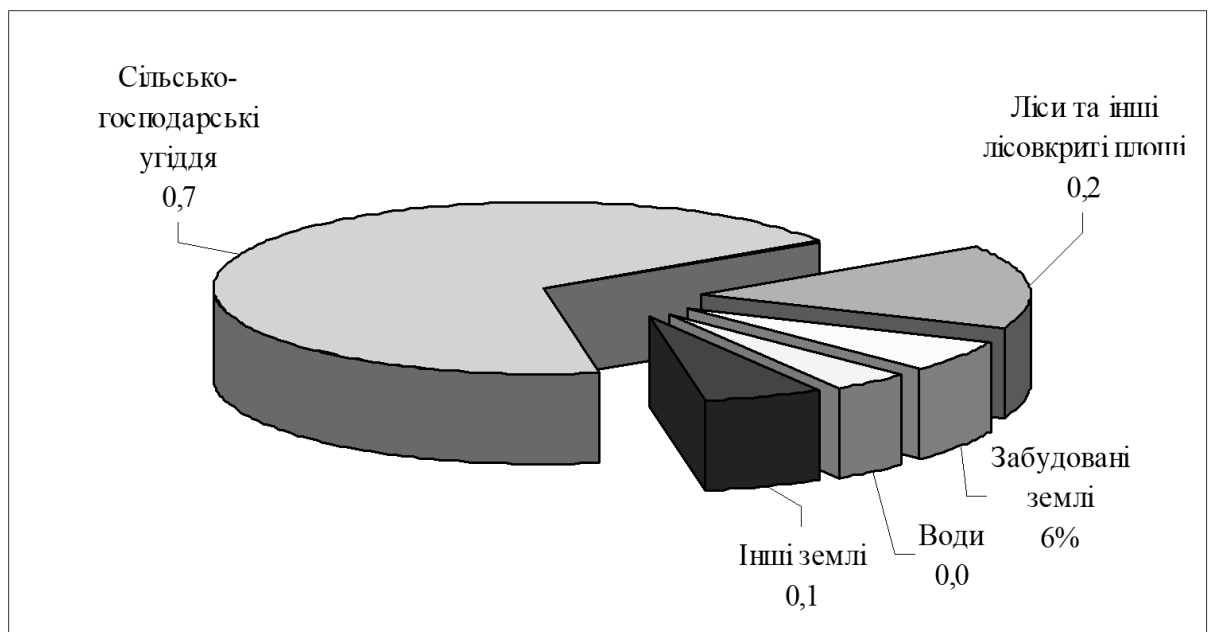

Рис.1.2. Структура земельного фонду України (станом на 01.01.2022 р.)

**Сформовано за даними Держгеокадастру України*

Унікальний земельно-ресурсний потенціал України визначає її особливе місце серед європейських держав. За площею земельних ресурсів країна охоплює 5,7 % території Європи. Із загальної площі у 60,0 млн га понад 60,3 % становлять

сільськогосподарські угіддя, що характеризуються високим якісним складом та значним рівнем біопродуктивності.

Водночас надмірна розораність земель, недостатнє внесення органічних і мінеральних добрив, а також забруднення довкілля спричинили прискорені процеси деградації ґрунтів та зниження їхньої родючості [5].

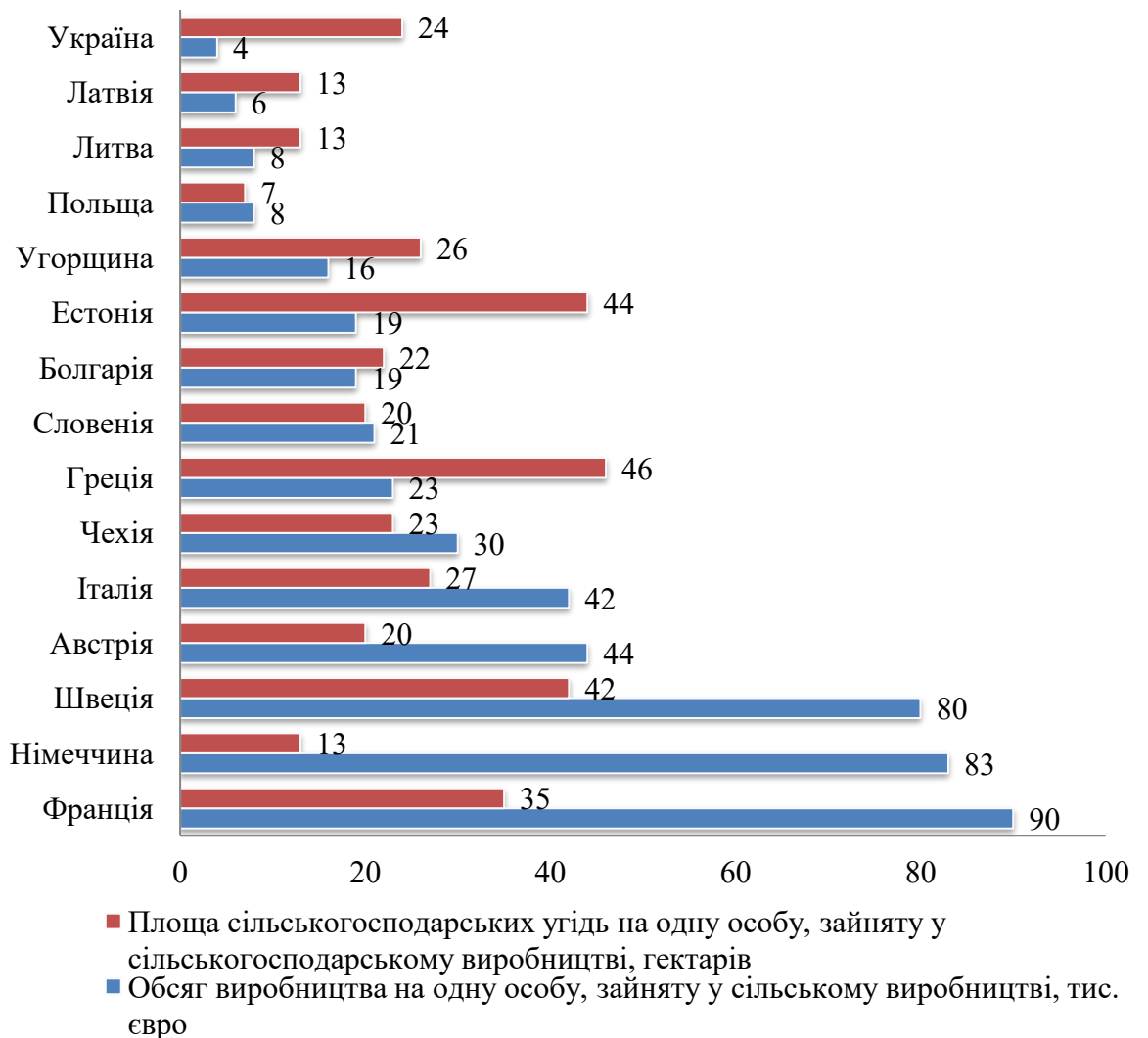

Рис. 1.3. Площа сільськогосподарських угідь на одну особу, зайняту у сільськогосподарському виробництві

Високий рівень освоєності земельних ресурсів України зумовлений низкою чинників, серед яких визначальними є висока густота населення, переважаюча родючість ґрунтів та специфіка розвитку аграрного сектору. Структура земельного фонду перебуває у постійному процесі трансформації, що відображає багаторічні прагнення людства до розширення площ земель, придатних як для проживання, так і для сільськогосподарського використання.

Питома вага сільськогосподарських угідь у загальній площі земельного фонду України становить 70,3 %, а частка орних земель — 56,9 %. При цьому, якщо територія України охоплює 5,7 % площі Європи, то її сільськогосподарські угіддя складають 18,9 %, а рілля — 26,9 % [6].

Рівень ефективності використання земельних ресурсів в Україні залишається значно нижчим порівняно із середньоєвропейськими показниками. Інтенсифікація землеробства, зростання техногенного навантаження на ґрунти, безконтрольне застосування засобів хімізації в умовах низької технологічної культури та інші негативні чинники спричинили погіршення якісних характеристик ґрунтів і зниження їхньої родючості. Основною причиною цього є суперечність між інтенсивними технологіями ведення сільського господарства та природними механізмами функціонування екосистем, що призвело до порушення природного кругообігу речовин і енергії [7].

Використання земель сільськогосподарського призначення значною мірою залежить від територіальної організації агроландшафтів. Як слушно зазначає О. Л. Попова, нинішній рівень оптимізації земельного фонду за його основними елементами не відповідає необхідним масштабам. Зокрема, оброблювані землі виступають екологічно дестабілізуючими угіддями, тоді як землі, що виконують функцію екологічного бар'єра, забезпечують екологічну рівновагу ландшафтів [8].

У цьому контексті можна виокремити ключові складові економічної ефективності використання земель у сільському господарстві:

- продуктивність аграрного виробництва;
- рівень родючості ґрунтів;
- система землеробства;
- екологічний стан земельних ресурсів (рис. 1.4) [23, с. 41].

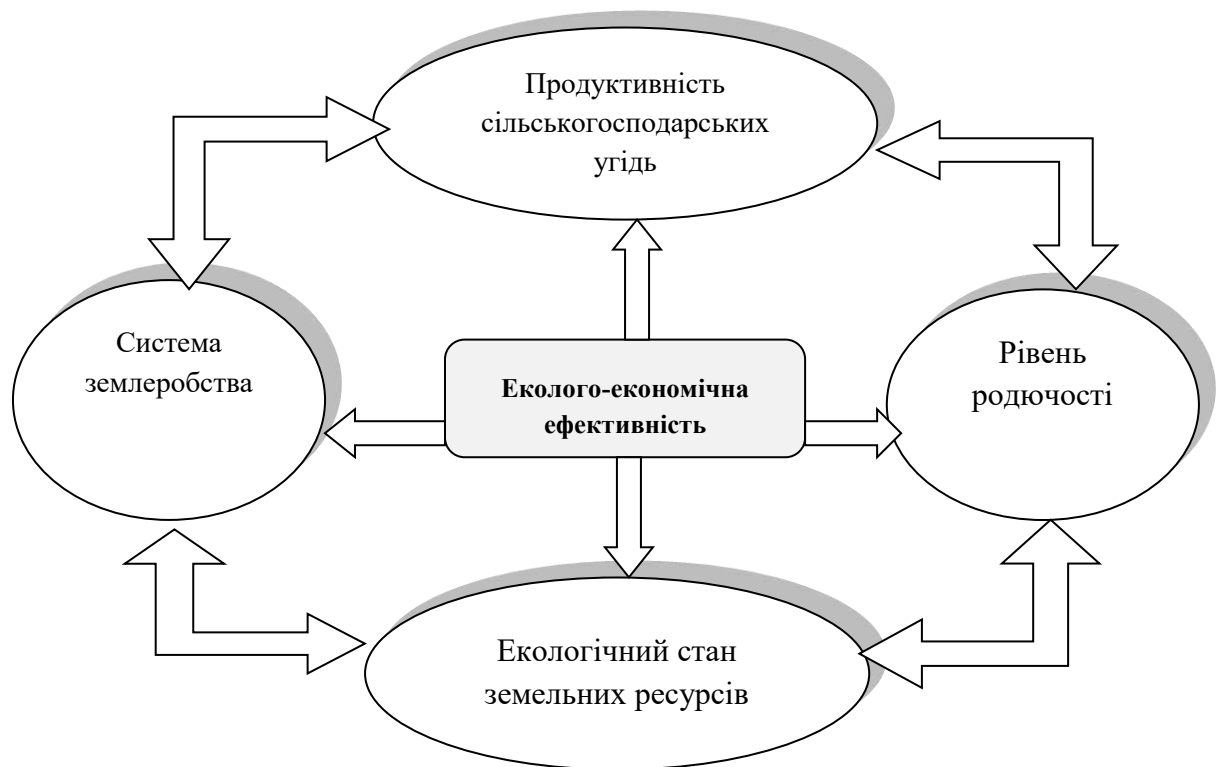

Рис. 1.4. Складові економічної ефективності використання земель сільськогосподарського призначення

Для економічно доцільного використання та охорони земельних ресурсів необхідно дотримуватися комплексних підходів, що забезпечують їх раціональне та екологічно збалансоване застосування. Серед основних напрямів фахівці виділяють:

- координаційний підхід – концентрація функцій землеустрою та кадастру, здійснення суворого контролю за використанням земель, організація систематичного моніторингу їхнього стану;
- економічний підхід – запровадження орендної плати за користування земельними ділянками, справляння земельного податку, надання дотацій за використання земель відповідно до їхнього цільового призначення;
- екологічний підхід – дотримання технологій виробництва, встановлення обмеженого режиму користування земельними ділянками, запобігання забрудненню ґрунтів та деградації земель;

- правовий підхід – забезпечення дотримання прав власників та орендарів земельних ділянок, формування правових гарантій їхнього раціонального використання.

Досягнення ефективного використання земельних ресурсів передбачає врахування національних інтересів та реалізацію соціальних функцій землеволодіння і землекористування. Земля повинна використовуватися таким чином, щоб зберігати свої корисні властивості та не спричиняти погіршення стану навколишнього середовища. Концепція раціонального землекористування базується на принципах високоефективного й екологічно безпечного використання земельного потенціалу, підвищення родючості ґрунтів та забезпечення їх охорони [9].

Ефективне використання земельних ресурсів, як і раціональне землекористування, має природоохоронний та ресурсоощадний характер. Воно передбачає збереження ґрунтів, мінімізацію негативного впливу на рослинний і тваринний світ, а також підтримання екологічної рівноваги агроландшафтів.

Забезпечення ефективності землекористування означає досягнення економічної та екологічної оптимальності у використанні земельних ресурсів, тобто балансу між отриманням економічної вигоди та збереженням екологічного стану ґрунтів. Для цього необхідно:

- здійснювати контроль за вмістом поживних речовин у ґрунті;
- запобігати проявам різних видів ерозії;
- компенсувати втрати гумусу, що виводиться з ґрунту в процесі вирощування врожаю.

Таким чином, ефективне землекористування є багатофакторним процесом, який поєднує економічні, екологічні та соціальні аспекти, забезпечуючи стале функціонування аграрного сектору та охорону природних ресурсів.

Уникнення негативних наслідків деградації ґрунтів можливе лише за умови реалізації комплексу заходів, спрямованих на їх відновлення та підвищення продуктивності. До таких заходів належать: раціональний обробіток

ґрунту з урахуванням агротехнічних вимог; застосування сучасних технологічних систем у сільському господарстві; захист ґрунтів від ерозійних процесів; гіпсування солонців; вапнування кислих ґрунтів.

З економічної точки зору земля розглядається як природний ресурс і водночас як основний засіб виробництва у сільському та лісовому господарстві, а також як просторовий базис для суспільного виробництва. Економічна оцінка земель включає:

- аналіз показників продуктивності земельних угідь;
- визначення ефективності їх використання;
- оцінку доходності з одиниці площі.

Таким чином, економічна оцінка земель поєднує природні характеристики ґрунтів із результатами господарської діяльності, що дозволяє визначати рівень їхньої економічної цінності та перспективи раціонального використання [10].

Економічна оцінка земельного фонду не змінює юридичного статусу земельних ділянок, проте охоплює всі категорії земель. Вона слугує базою для проведення грошової оцінки різних типів земель, є ключовим джерелом інформації для порівняльного аналізу вартості природних ресурсів, класифікації придатності земель та інших аспектів. Таким чином, економічна оцінка виступає важливим інструментом у формуванні та регулюванні стратегії підприємства щодо раціонального використання й охорони земельних ресурсів.

Дотримання визначених заходів є необхідною умовою функціонування дієвого механізму раціонального землекористування, зокрема: забезпечення цільового використання земельних ділянок; узгодження економічних та екологічних інтересів; запровадження науково обґрунтованих попередників культур у системі землеробства; посилення державного економічного та екологічного контролю за використанням земельних угідь і дотриманням чинної законодавчої бази; гарантування прав власників та орендарів земельних ділянок.

Оптимальне використання земельних ресурсів можливе лише за умови інтеграції бізнес-процесів підприємства з екологічними стандартами, що

спрямовані на збереження землі як базового природного ресурсу та основи для сталого розвитку аграрного виробництва.

1.2. Методичні підходи до визначення економічної ефективності використання земельних ресурсів

На кожному сільськогосподарському підприємстві, з урахуванням специфічних умов (типів ґрунтів, їхньої структури, конфігурації земельних ділянок, рельєфу, спеціалізації виробництва тощо), необхідно розробляти та впроваджувати комплекс заходів у сферах агрономії, ветеринарії, техніки та організації. Такі заходи спрямовані на забезпечення ефективного використання земельних ресурсів і розширення виробничого потенціалу підприємства, що дозволяє збільшити обсяги виробництва сільськогосподарської продукції з кожного гектара землі.

Ефективність використання земельних ресурсів визначається рівнем розвитку виробничих сил, ступенем обробленості ґрунтів, структурою вирощуваних культур, а також часткою меліорованих земель у загальній площі сільськогосподарських угідь. Високоєфективне землекористування передбачає отримання максимального врожаю з кожного гектара за умови підвищення родючості ґрунтів і постійного скорочення витрат робочої сили та матеріальних ресурсів на одиницю продукції.

Таким чином, ефективність використання землі зумовлюється постійним взаємозв'язком трьох ключових факторів: земля – затрати – продукція. Це закономірно, адже основою сільськогосподарського виробництва є праця та земля. Від їх взаємодії та співвідношення рівня витрат живої й уречевленої праці (основних засобів, мінеральних добрив тощо), родючості ґрунтів та інших природно-економічних чинників залежить кінцевий результат — обсяг виробленої сільськогосподарської продукції [11].

Для визначення рівня ефективності використання земельних ресурсів у господарстві важливо встановити показники, що найбільш повно відображають взаємозв'язок землі з іншими засобами виробництва. Використання таких показників дозволяє визначати напрями вдосконалення системи землекористування.

Основними критеріями інтенсивності використання земельних ресурсів є:

- ступінь господарського використання землі – визначається як співвідношення площі сільськогосподарських угідь до загальної площі земельних ділянок у господарстві;

- ступінь розорюваності – обчислюється через відношення площі ріллі та багаторічних культурних насаджень до загальної площі сільськогосподарських угідь;

- ступінь меліорованості – визначається як частка меліорованих земель (зрошуваних або осушених) у загальній площі сільськогосподарських угідь;

- відносна вага високоврожайних культур – характеризує частку зернових, цукрових буряків, льону, картоплі, овочів та соняшнику у загальній посівній площі господарства;

- коефіцієнт повторного використання землі – визначається як співвідношення загальної посівної площі (включаючи площу повторних посівів) до загальної посівної площі господарства [12].

При оцінці показників інтенсивності землекористування слід враховувати, що завдяки трансформації земельних угідь та вдосконаленню їхньої структури можливості господарства щодо збільшення обсягів виробництва продукції зростають (за інших рівних умов). Це досягається шляхом:

- зміни частки ріллі, багаторічних культурних насаджень і меліорованих земель у загальній площі угідь;

- оптимізації структури посівів за рахунок збільшення частки інтенсивних культур;

- підвищення коефіцієнта повторного використання землі до оптимального рівня.

Ефективність використання земель визначається на основі аналізу різних показників, серед яких ключове значення мають:

- урожайність сільськогосподарських культур;
- обсяги виробництва тваринницької продукції на певній площі землі.

Для прикладу, продуктивність угідь може вимірюватися за такими критеріями:

- виробництво продукції скотарства та вівчарства на 100 га сільськогосподарських угідь;
- виробництво продукції свинарства на 100 га ріллі;
- виробництво продукції птахівництва на 100 га площі посіву зернових культур.

Натуральні показники мають об'єктивний характер і відзначаються простотою у розрахунках, проте їх застосування є обмеженим у певних випадках, оскільки вони не завжди враховують економічну ефективність та екологічні аспекти землекористування [13].

Врожайність окремих культур не може повною мірою відобразити рівень загального використання земельних ресурсів, оскільки у господарствах вирощуються різні культури залежно від їхньої спеціалізації. Крім того, порівняння врожайності орних земель із продуктивністю природних кормових угідь, садів чи виноградників не дозволяє визначити інтегральний показник загальної врожайності, який би характеризував ефективність використання всіх сільськогосподарських земель.

Застосування натуральних показників, навіть із врахуванням затрат праці на одиницю продукції, має обмеження. Це пов'язано зі складністю врахування різних факторів, зокрема витрат інших ресурсів, що безпосередньо пов'язані із землею.

У цьому контексті більш інформативними є показники вартості, які включають:

- виробництво валової продукції у порівняльних цінах;
- виробництво товарної продукції за актуальними цінами;
- валовий дохід та прибуток на одиницю площі сільськогосподарських угідь.

Важливим критерієм є коефіцієнт віддачі, що визначає співвідношення між вартістю валової продукції та витратами на її виробництво.

Узагальнюючим показником ефективності використання земель у господарстві виступає вартість всієї валової продукції в порівняльних цінах у розрахунку на одиницю площі сільськогосподарських угідь та ріллі. Проте для порівняння ефективності використання земель між різними господарствами, районами чи областями цього показника недостатньо, адже він не враховує усі аспекти інтенсивності та специфіки землекористування [13].

Для оцінки загальної ефективності використання земельних ресурсів застосовуються розрахунки валового та чистого доходу у розрахунку на одиницю земельної площі. Додатково використовується показник умовного чистого доходу, який визначається як різниця між вартістю всієї валової продукції та витратами на її виробництво.

Таким чином, система оцінки ефективності землекористування поєднує натуральні показники (урожайність культур, обсяги виробництва продукції тваринництва на певній площі угідь тощо) та вартісні показники (валова продукція, товарна продукція, валовий дохід, прибуток, коефіцієнт віддачі).

На Рис. 1.5 представлено узагальнену систему натуральних і вартісних показників економічної ефективності використання земельних ресурсів, яка дозволяє комплексно оцінити результативність землекористування та визначити напрями його оптимізації.

Рис. 1.5. Система показників економічної ефективності використання земельних ресурсів у сільському господарстві

Проведене дослідження засвідчує, що економічну ефективність використання земельних ресурсів доцільно визначати на основі комплексної системи натуральних та вартісних показників. Натуральні показники відображають продуктивність окремих сегментів сільськогосподарських угідь, тоді як вартісні показники охоплюють усю їхню площу та дають змогу оцінити економічну віддачу земельного фонду в цілому.

Розрахунки цих двох груп показників можуть здійснюватися як на основі фізичної площі гектара, так і з урахуванням грошової оцінки гектара сільськогосподарських угідь, що відображає їхню економічну родючість. Перший підхід дозволяє оцінити фактично досягнутий рівень використання землі без врахування її якісних характеристик, тоді як другий забезпечує більш

об'єктивну оцінку результатів господарювання, беручи до уваги якість і потенціал земельних ресурсів.

Отже, натуральні показники є інструментом аналізу ефективності для окремих видів угідь, тоді як вартісні показники формують узагальнену картину використання всієї площі сільськогосподарських земель, що робить їх більш універсальними у практиці економічної оцінки.

При проведенні економічної оцінки землі визначається ступінь впливу якості ґрунтів на показники валової продукції, валового і чистого доходу та прибутку. Така оцінка здійснюється у двох основних напрямках [14]:

- загальна економічна оцінка землі як засобу виробництва;
- окрема оцінка за ефективністю вирощування окремих сільськогосподарських культур.

Для забезпечення ефективного використання землі як виробничого ресурсу необхідно не лише вести облік її кількісних характеристик, але й здійснювати якісну та економічну оцінку.

Якісна оцінка земель проводиться шляхом бонітування ґрунтів, що являє собою їх агровиробничу класифікацію та характеристику природних ознак і властивостей. Бонітування дозволяє встановити певний бал бонітету ґрунтів, визначити їх порівняльну цінність та придатність для вирощування різних культур [15].

У процесі економічної оцінки здійснюється порівняння дохідності земель різної якості в різних природно-економічних умовах. Це дає змогу визначити, наскільки одна ділянка землі є більш або менш дохідною порівняно з іншою за одиницю площі. Такий підхід сприяє оптимізації організації сільськогосподарського виробництва в різних природно-економічних зонах, забезпечуючи раціональне використання земельного фонду та підвищення його ефективності.

Грошова оцінка земельних ділянок встановлюється відповідно до чинних нормативів і використовується для визначення розміру земельного податку,

рентної плати, компенсації збитків у сільському та лісовому господарстві, а також для стимулювання ефективного використання й охорони земельних ресурсів та реалізації інших економічних цілей.

Важливо підкреслити, що грошова оцінка землі є розрахунковою величиною і не може ототожнюватися з поняттям ціни землі. Ціна формується у процесі купівлі-продажу земельних ділянок з урахуванням попиту і пропозиції, місцезнаходження, якості ґрунтів (бонітету) та інших факторів.

У світовій практиці застосовуються різні підходи до грошової оцінки землі, проте найпоширенішим є метод капіталізації земельної ренти. Згідно з офіційною методикою, грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення здійснюється на основі сукупного рентного доходу, який складається з диференціального та абсолютного рентного доходу [16].

Диференціальний рентний дохід визначається за формулою:

$$R_{дн} = (Y * Ц - B - B * K_{нр}) / Ц \quad (1.1)$$

де, Y – урожайність зернових з 1 га;

$Ц$ – ціні реалізації 1ц зерна, грн;

B – виробничі витрати на 1 га, грн;

$K_{нр}$ – коефіцієнт норми рентабельності, що береться на рівні 0,35.

Визначення диференціального рентного доходу для різних видів угідь (землі під багаторічними насадженнями, природними сіножатями та пасовищами) здійснюється шляхом порівняння їхньої дохідності з доходами, отриманими на орних землях.

Для оцінки грошової вартості земель використовується показник загального рентного доходу, який обчислюється як сума диференціального та абсолютного рентного доходу. До рентного доходу з гектара орних земель, визначеного у сільськогосподарських підприємствах, додається абсолютний рентний дохід. Останній є постійною величиною, встановленою на рівні 1,6 центнера зернових на гектар угідь по всій території України.

Таким чином, система рентних доходів забезпечує єдиний підхід до грошової оцінки земельних ресурсів, враховуючи як різницю у продуктивності між видами угідь, так і загальнонаціональний норматив абсолютного доходу.

Грошова оцінка сільськогосподарських земель (орних земель, багаторічних насаджень, сінокосів і пасовищ) здійснюється з урахуванням фактора капіталізації рентного доходу. Розрахунок проводиться за такою формулою:

$$Гоз = Pzd * Ц * Tk \quad (1.2)$$

де, Pzd – загальний рентний дохід одного гектара земель, грн.;

$Ц$ – поточна ціна 1 ц зерна, у грн.;

Tk – термін капіталізації рентного доходу, встановлений з урахуванням світового досвіду (дорівнює 33 рокам).

Проблема підвищення ефективності використання земельних ресурсів є однією з ключових у сучасній економіці. Успіх її вирішення значною мірою залежить від здатності сільськогосподарських підприємств максимально реалізувати свій виробничий потенціал. Це передбачає збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції з кожного гектара землі шляхом раціонального використання природних ресурсів, впровадження сучасних технологій та оптимізації структури землекористування.

1.3. Сучасний екологічний стан ґрунтів та необхідність їх охорони

Найціннішим природним багатством України є чорноземи, які становлять майже половину світового запасу цього типу ґрунтів. Розорані землі охоплюють близько 85% площ степової та лісостепової зон, а загальна площа посівів сягає 33,5 млн гектарів.

Проте сучасний стан ґрунтових ресурсів викликає занепокоєння:

- уже втрачено близько 60% чорноземів;
- щорічно знищується близько 100 тис. гектарів родючих ґрунтів;

- майже половина врожаю сільськогосподарських культур отримується з ґрунтів, оброблених хімічними добривами та отрутохімікатами;

- в Україні накопичено близько 12 тис. тонн пестицидів, які є непридатними до використання та заборонені.

Додаткової шкоди ґрунтам завдала безпідставна меліорація:

- близько 50 тис. гектарів орних земель підтоплені;
- 3,7 млн гектарів розташовані у зоні Чорнобильської катастрофи.

Узагальнюючи ці зміни, можна констатувати, що близько 22% території України перебувають у стані серйозного або надзвичайного пошкодження, що робить їх непридатними для повноцінного використання у сільському господарстві.

За даними обласних екологічних служб, основними проблемами ґрунтів Тернопільської області є ерозійні процеси, деградація структури орного шару та зниження природної родючості. Це зумовлено тривалим екстенсивним використанням ріллі без належних заходів відновлення, а також надмірною розораністю території.

- Водна та вітрова ерозія охоплює значну частину угідь, особливо на схилах Подільської височини.
- Ущільнення ґрунтів через інтенсивне використання техніки знижує їх водопроникність і сприяє пересушуванню.
- Засолення та окислення ґрунтів спостерігається на меліорованих землях, де відсутній належний контроль за агротехнічними заходами.
- Забруднення токсичними речовинами та промисловими відходами локально впливає на якість ґрунтів, особливо поблизу промислових зон.

На значній частині угідь області вже досягнуто критичної межі екологічної стійкості ґрунтових екосистем, що проявляється у втраті органічної речовини, гумусу та поживних елементів. Це негативно позначається на агрофітоценозах і продуктивності культур.

З огляду на розташування підприємства у Чортківському районі, слід враховувати, що ґрунти Тернопільської області перебувають у зоні підвищеного ризику деградації. Для забезпечення сталого землекористування необхідно:

- впроваджувати протиерозійні заходи;
- застосовувати органічні та мінеральні добрива для компенсації втрат гумусу;
- проводити моніторинг забруднення та якісного стану ґрунтів;
оптимізувати структуру посівів з урахуванням екологічної стійкості території.

У ґрунтовому покриві Тернопільської області домінують чорноземи та опідзолені ґрунти. Зокрема, 92% орних земель і 84% усіх сільськогосподарських угідь регіону розташовані на різних типах чорноземів (рис. 1.6).

Серед чорноземів найбільшу частку займають чорноземи типові, які охоплюють близько двох третин площі орних земель. Це свідчить про високий агровиробничий потенціал ґрунтового покриву Тернопільщини, що забезпечує сприятливі умови для вирощування широкого спектра сільськогосподарських культур.

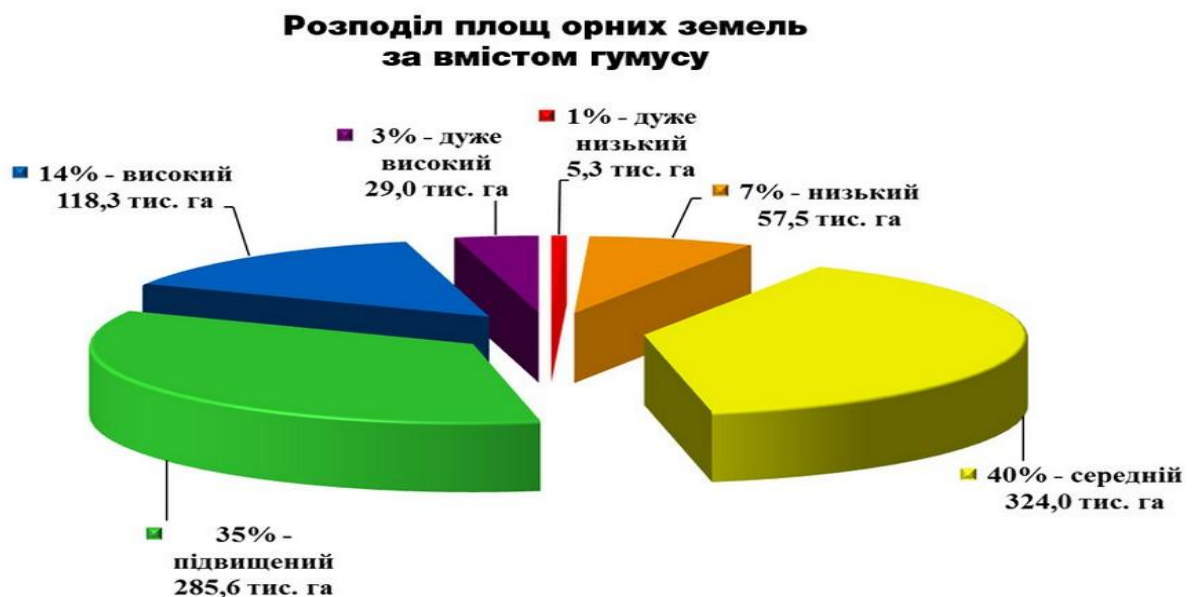

Рисунок 1.6. Розподіл площ орних земель Тернопільської області за вмістом гумусу*

**Джерело:* Головне управління Держгеокадастру у Тернопільській області

Підвищення родючості ґрунтів Тернопільщини потребує реалізації комплексу меліоративних заходів, спрямованих на: покращення водного режиму; удосконалення структури ґрунту; усунення несприятливих фізико-хімічних властивостей; зниження засоленості та надмірної кислотності; захист від прискореної ерозії, дефляції та хімічного забруднення [19].

Оцінка земельних ресурсів має безпосередній вплив на якість ґрунтів, що є ключовим фактором їхнього ефективного використання. Середня якість ґрунтів Тернопільської області за 100-бальною шкалою становить 65 балів, що перевищує середній показник по Україні (60 балів). За цим критерієм область займає 6–7 місце серед регіонів країни.

Структура земельних ресурсів Тернопільської області:

- Загальна площа земельних ресурсів області – 2,875 млн га.
- Із них землі сільськогосподарського призначення – 2,183 млн га (майже 78%).
- Орні землі охоплюють 1,759 млн га.

Середня ступінь розораності території області становить 61,2% від загальної площі або 80,6% від площі сільськогосподарських угідь, що значно перевищує середні показники по Україні.

Територіальні особливості

Найбільша частка орних земель спостерігається у Чортківському районі (понад 78% від загальної площі району), де розташоване господарство. Висока розораність Чортківського та Тербовлянського районів пояснюється їхнім відносно рівним рельєфом, який створює надзвичайно сприятливі умови для обробітку земель [20].

Надмірна сільськогосподарська освоєність території та значна частка орних земель зумовлюють виникнення основних екологічних проблем, пов'язаних із землеробством. У різній мірі деградовано 79%

сільськогосподарських угідь та 75,5% орних земель, з яких 9,4% перебувають у стані сильного деградування.

Аналіз наукових джерел дозволяє виділити такі основні причини втрат і деградації ґрунтів [21]:

- непродумана та надмірна експлуатація ґрунтів, що призводить до їх виснаження та деградації;
- ерозія ґрунтів (водна та вітрова), яка проявляється у руйнуванні верхнього шару та переміщенні його частинок під дією природних і антропогенних факторів;
- надмірне пастбищне навантаження, що руйнує рослинний покрив, спричиняє ерозію та ускладнює відновлення родючості;
- руйнування лісів, яке призводить до вимивання поживних речовин, втрати вологи, посилення ерозійних процесів, зменшення біорізноманіття та формування деградованих територій;
- нераціональне зрошення, що спричиняє засолення ґрунтів через підняття солей із глибини та їх накопичення на поверхні;
- закислення ґрунтів унаслідок забруднення кислотами, що знижує урожайність більшості культур;
- заболочення та втрата угідь через підтоплення, витік води з резервуарів, затоплення територій під час будівництва водойм або залишених шахт і кар'єрів;
- забруднення ґрунтів мінеральними добривами, хімічними засобами захисту рослин, нафтопродуктами, важкими металами, радіонуклідами та іншими токсичними речовинами;
- порушення механічної структури ґрунтів внаслідок використання важкої техніки, що призводить до їх ушкодження та ущільнення.

Фахівці визначають основними чинниками деградації ґрунтів процеси водної та вітрової ерозії, а також застосування екологічно небезпечної техніки й технологій. На сьогодні в області нараховується близько 82,5 тис. га дефляційно-небезпечних земель та 238,7 тис. га ерозійно-небезпечних угідь.

Для протидії ерозійним процесам використовується комплекс заходів, відомий як контурно-меліоративне землеробство. Він передбачає планування полів відповідно до природних контурів ландшафтів та впровадження оптимальних меліоративних заходів для кожного контуру. Зокрема, застосовуються: відвальна оранка схилів; вирощування багаторічних трав у поєднанні зі смугами просапних культур (шириною 20–70 м); щілювання ґрунтів; залуговування сильно еродованих земель; терасування схилів та обвалування вершин ярів; створення позахисних протиерозійних лісосмуг; безвідвальна обробка ґрунту, яка дає значний протиерозійний ефект.

Комплексне застосування цих заходів дозволяє зменшити ерозійні втрати ґрунту майже удвічі [22].

Ерозія є основною причиною порушення структури ґрунтів, втрати гумусу та поживних елементів, необхідних для рослин. Для компенсації втрат гумусу рекомендується: внесення 8–10 тонн органічних добрив (гною) на гектар; заробка частини рослинної маси у ґрунт; застосування відповідної кількості мінеральних добрив.

Таким чином, боротьба з ерозією та відновлення родючості ґрунтів є ключовими умовами забезпечення сталого землекористування та підвищення продуктивності агроландшафтів.

Протягом останніх десятиліть однією з найгостріших екологічних проблем стало хімічне забруднення ґрунтів. Особливу небезпеку становить накопичення у ґрунтах та культурних рослинах пестицидів, азотних добрив (які в процесі розкладання утворюють нітрати) та інших хімічних речовин.

Традиційні методи удобрення землі органічними добривами поступово замінюються внесенням мінеральних добрив, що може негативно впливати на родючість ґрунтів. Водночас лише близько 40% поживних речовин із мінеральних добрив засвоюється рослинами, тоді як решта 60% вимивається з ґрунту, потрапляючи у водойми та ґрунтові води, що спричиняє їх забруднення та погіршення екологічного стану.

У зв'язку з цим важливим завданням є визначення та відображення рівня хімічного забруднення ґрунтів в Україні, що дозволяє оцінити масштаби проблеми та розробити заходи для її мінімізації (рис. 1.7).

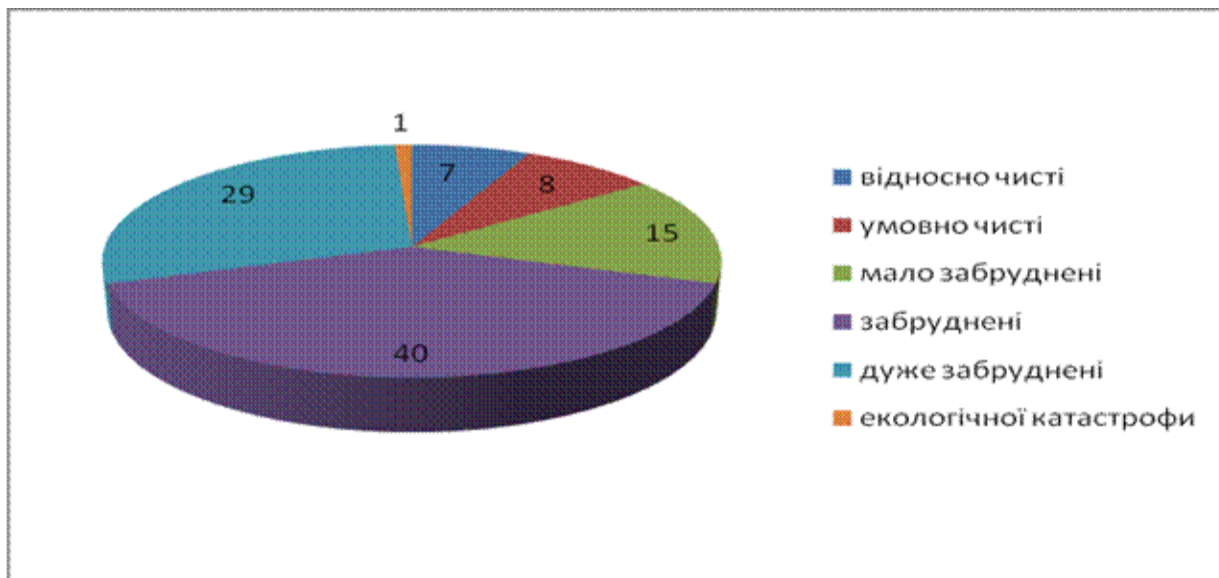

Рисунок 1.7. Забрудненість ґрунтів України, % за 2021 р.*

*Сформовано за даними Держгеокадастру України

Підвищення продуктивності землеробства неможливе без проведення меліорації, яка включає комплекс заходів, спрямованих на поліпшення родючості ґрунтів. Існують різні види меліорації, що застосовуються залежно від природних умов та стану земельних ресурсів.

У межах області близько 550 тис. га орних земель (31,4% від загальної площі) потребують хімічної меліорації.

- Із них 318 тис. га становлять кислі ґрунти (переважно на півночі області), для зниження кислотності яких застосовують вапнякове борошно та дефекат.
- Близько 226 тис. га орних земель мають різний рівень солонцюватості та засоленості (переважно на півдні Полтавщини). Для їх меліорації використовують гіпс, фосфогіпс та сірчанокисле залізо.

Важливе значення має також фітомеліорація. Зокрема, полезахисні смуги (понад 2,5 тис. га) забезпечують підвищення урожайності зернових культур на 2–3 ц/га, а зеленої маси – на 20–30 ц/га [23].

Таким чином, для Тернопільської області характерні відносно невеликі площі земель, які потребують водних меліорацій. Водночас значні площі підлягають хімічним меліораціям, що спрямовані на покращення умов мінерального живлення рослин та відновлення їхньої продуктивності.

Занепад тваринницької галузі в Україні спричинив дефіцит органічних добрив, що призводить до зменшення вмісту гумусу в ґрунтах. Водночас змінився характер сівозмін: із них майже вилучені кормові культури, які традиційно забезпечували розвиток тваринництва та підтримували баланс органічної речовини у ґрунті [24].

Аналіз сучасного стану свідчить, що процеси деградації ґрунтів та рослинного покриву відбуваються у десятки разів швидше, ніж природне формування ґрунтів. Основними чинниками цього є: нестача органічних добрив; порушення оптимальної структури сівозмін; зменшення вмісту гумусу та підвищення ризику виснаження ґрунтів.

Отже, нагальною потребою сучасного землекористування є раціональний обробіток та захист ґрунтів, що має забезпечити збереження їхньої родючості та екологічної стійкості.

Висновок до розділу 1

Аналіз сучасного стану земельних ресурсів України та Тернопільської області свідчить про те, що їх ефективне використання є ключовим чинником сталого розвитку аграрного виробництва та збереження природного потенціалу. Грошова оцінка земель, яка базується на капіталізації рентного доходу, дозволяє визначити економічну цінність угідь та забезпечує основу для формування земельного податку, рентної плати й інших економічних механізмів. Вона враховує як диференціальний, так і абсолютний рентний дохід, що дає змогу об'єктивно оцінити продуктивність різних видів угідь.

Разом із тим, результати дослідження показують, що сучасне землекористування супроводжується низкою екологічних проблем. Надмірна

розораність територій, дефіцит органічних добрив, порушення оптимальних сівозмін та інтенсивне застосування мінеральних добрив призводять до деградації ґрунтів, зменшення вмісту гумусу та втрати їхньої родючості. В Україні щорічно втрачаються десятки тисяч гектарів чорноземів, а на Тернопільщині понад три чверті орних земель перебувають у різному ступені деградації. Основними чинниками цього процесу є водна та вітрова ерозія, хімічне забруднення, ущільнення ґрунтів важкою технікою, а також нераціональне зрошення, що спричиняє засолення й заболочення угідь.

Особливої уваги потребує екологічний стан ґрунтів Тернопільської області. Попри високий природний потенціал чорноземів, які займають понад 90% орних земель, їхня якість поступово знижується. Середня оцінка ґрунтів області становить 65 балів за 100-бальною шкалою, що перевищує середній показник по Україні, однак високий рівень розораності (понад 80% сільськогосподарських угідь) створює значні ризики для екологічної стійкості агроландшафтів. У Чортківському та Тербовлянському районах, де розташоване господарство, розораність сягає понад 78% території, що зумовлює інтенсивний розвиток ерозійних процесів.

Для збереження та відновлення родючості ґрунтів необхідне впровадження комплексу меліоративних заходів. Хімічна меліорація кислих і засолених ґрунтів, застосування органічних добрив, фітомеліорація через створення полезахисних смуг, контурно-меліоративне землеробство, терасування схилів та безвідвальна обробка ґрунту – усе це сприяє зменшенню ерозії, підвищенню вмісту гумусу та покращенню умов мінерального живлення рослин. Важливим є також раціональне використання добрив, яке має базуватися на поєднанні органічних і мінеральних компонентів, що дозволить уникнути хімічного забруднення та забезпечити екологічну рівновагу.

Отже, підвищення ефективності використання земельних ресурсів можливе лише за умови поєднання економічних, екологічних та технологічних підходів. Раціональний обробіток, охорона ґрунтів від деградації, відновлення

гумусу та впровадження сучасних меліоративних систем є ключовими чинниками забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва. Для Тернопільщини, як і для України загалом, стратегічним завданням є збереження чорноземів – найбільшого природного багатства, від якого залежить продовольча безпека та економічна стабільність держави.

РОЗДІЛ 2.

СТАН ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В ГОСПОДАРСТВІ

2.1. Організаційно – економічна характеристика підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю «Аркадія» створено відповідно до рішення Засновника. У своїй діяльності підприємство керується Конституцією України, Земельним кодексом України, чинними нормативно-правовими актами, власним Статутом та розпорядженнями Засновника.

- Повна назва: Товариство з обмеженою відповідальністю «Аркадія».
- Місце розташування: Україна, Тернопільська область, Чортківський район, с. Оленівка.
- Номер та дата державної реєстрації: № 15621070001000082 від 29 березня 1995 року.
- Орган реєстрації: Виконавчий комітет районної ради народних депутатів.
- Форма власності: приватна.

Підприємство є автономним господарським суб'єктом із власними правами та обов'язками юридичної особи. Воно функціонує на принципах:

- повного господарського обліку;
- самостійного фінансування;
- відшкодування власних витрат.

ТОВ «Аркадія» сприяє соціальному розвитку та стимулює своїх працівників за рахунок власних накопичених ресурсів. Господарство несе повну відповідальність за результати своєї діяльності та виконання зобов'язань перед постачальниками, споживачами, бюджетом, банківськими установами та трудовим колективом відповідно до чинного законодавства.

Майно ТОВ «Аркадія» формується за рахунок:

- грошових та майнових внесків учасників;

- доходів від реалізації продукції, послуг та інших видів діяльності;
- прибутку від цінних паперів;
- кредитів;
- інших джерел фінансування.

Підприємство здійснює повний облік своєї діяльності, контролює виробничі процеси, веде оперативний та статистичний облік відповідно до вимог чинного законодавства України.

На території господарства основними типами ґрунтів є чорноземи та опідзолені ґрунти, які забезпечують високий агровиробничий потенціал. Рельєф місцевості характеризується рівнинністю із загальним нахилом від півночі-північного сходу до півдня-південного заходу. Найвища точка рельєфу сягає 202,6 м і розташована на лівому березі, приблизно за 5 км на захід від центру території.

Клімат належить до помірного кліматичного поясу та має риси помірно-континентального.

- Середня температура у січні становить $-3,7$ °С, у липні - $+21,4$ °С.
- Річна кількість опадів коливається в межах 450–570 мм, переважно у вигляді дощів у літній період.
- У несприятливі роки спостерігаються втрати озимих посівів після зими та пошкодження окремих культур у весняно-літній період через суховії та інші негативні метеорологічні явища.

З огляду на природно-кліматичні особливості, територія господарства має сприятливі умови для ведення сільського господарства. Раціональне використання цих властивостей забезпечує ефективне функціонування підприємства та стабільне виробництво продукції.

Основним засобом виробництва у господарстві є земля, структура якої наведена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Склад і структура сільськогосподарських угідь господарства

Угіддя	2022 р.		2024 р.		2024 р. у % до 2022 р.
	га	%	Га	%	
Всього с/г угідь, га	4943,06	100	5985	100	121,1
У тому числі: рілля	4912,7	99,4	5782	96,6	117,7

Аналіз складу і структури сільськогосподарських угідь дає підстави зробити висновок, що площа сільськогосподарських угідь у 2024 році становить 5985 га, що на 21,1% більше, ніж у 2022 році. Щодо площі рілля, то слід відмітити, що вона у 2024 році збільшилася на 17,7% в порівнянні з 2022 роком. Такі зміни відбулися за рахунок взяття земель в оренду. Сільськогосподарські угіддя відзначаються високим рівнем розораності, що вказує на інтенсивне використання земель у сільському господарстві. Це свідчить про активність сільськогосподарської діяльності. Однак це також вказує на потребу у вжитті відповідних заходів для захисту цих земель від можливої вітрової та водної ерозії. Ситуація вимагає уважного контролю та заходів щодо збереження та охорони родючості ґрунтів в умовах інтенсивного використання.

Трудові ресурси підприємства, або його персонал, розглядаються як сукупність працівників різних професійно-кваліфікаційних груп, які зайняті у виробничій та управлінській діяльності та входять до облікового складу господарства [25].

До трудових ресурсів належать усі категорії працівників, що забезпечують функціонування підприємства: керівники та управлінський персонал; спеціалісти різних напрямів; технічні працівники; робітники основного та допоміжного виробництва.

Ефективність використання трудових ресурсів визначається рівнем їхньої кваліфікації, організацією праці, мотивацією та умовами соціального розвитку.

Саме трудові ресурси є одним із ключових факторів забезпечення стабільного функціонування підприємства та досягнення його виробничих і економічних цілей.

Варто відзначити, що середньорічна чисельність працівників найбільше складала у 2024 році – 167 осіб, у тому числі у рослинництві – 85 осіб, у тваринництві – 82 особи. За досліджуваний період середньорічна чисельність працівників зменшилася на 1,8%, у тому числі: у рослинництві на 3,4%, у тваринництві не змінилася. Показник відпрацьованих у сільськогосподарському виробництві людино-годин зменшився на 4,5%. Однак, у рослинництві даний показник зростає - на 6%, а у тваринництві зменшується на 17,2%. Відпрацьований час одним працівником за аналізований період не змінився. Коефіцієнт використання трудових ресурсів у задовільних межах (0,7 – 1,2), становить 1,1 і за аналізований період не змінився.

Для здійснення ефективної господарської діяльності кожне підприємство повинно мати у своєму розпорядженні основні засоби, які є невід'ємним структурним компонентом основного капіталу.

Основний капітал становить складову виробничого капіталу та функціонує у натуральній формі засобів виробництва протягом кількох виробничо-технологічних циклів. Його особливістю є те, що він поступово, частинами переносить свою вартість на новостворену продукцію, забезпечуючи безперервність виробничого процесу та формування економічних результатів діяльності підприємства [26].

До основних засобів належать: будівлі та споруди виробничого призначення; машини й обладнання; транспортні засоби; інструменти та інвентар; багаторічні насадження та інші матеріальні ресурси, що використовуються у виробництві.

Раціональне використання та своєчасне оновлення основних засобів є важливою умовою підвищення продуктивності праці, ефективності виробництва та конкурентоспроможності підприємства.

Динаміку забезпеченості підприємства основним капіталом і його використання розглянемо у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка забезпеченості підприємства основним капіталом і його використання

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024р. у % до 2022 р.
Вартість валової продукції, тис.грн	36140,6	40904,4	55849,1	154,5
Вартість основного капіталу, тис. грн	34966	39050,5	43111,2	123,3
на 1 га с.-г. угідь	7,1	6,7	7,2	101,4
на 1 середньорічного працівника	205,7	227	258,1	125,5
Капіталовіддача, грн	1,03	1,05	1,3	126,2
Капіталомісткість продукції, грн	0,97	0,95	0,8	82,5
Норма прибутку,%	3,5	8,1	49,0	x

Проаналізувавши таблицю 2.3, варто зауважити, що вартість валової продукції у 2024 році збільшилася на 54,5% порівняно з 2022 роком. Вартість основного капіталу у 2024 році в порівнянні з 2022 роком зросла на 23,3%. Вартість основного капіталу на 1 га с/г угідь та на 1 середньорічного працівника збільшилися, відповідно на 1,4% та 25,5%. Капіталовіддача за аналізований період збільшилася на 26,2%, а капіталомісткість відповідно зменшилася на 17,5%. Норма прибутку у 2024 році становить 49,0%, що на 45,5 пункти більше ніж у 2022 році. Це говорить про ефективне використання підприємством основного капіталу.

Одним із основних показників, що визначають спеціалізацію сільськогосподарського підприємства, є структура грошових надходжень від реалізації продукції.

Так, як в Чортківському районі 84% займає галузь рослинництва, представимо спеціалізацію рослинницьких галузей в даному районі (рис.2.1).

Рис. 2.1. Спеціалізація рослинницьких галузей Чортківського району Тернопільської області

З діаграми видно, що найбільшу питому вагу займає кукурудза на зерно – 54,4% та соняшник – 25,3%, так як і в ТОВ «Аркадія», тобто майже всі підприємства в районі вирощують дані культури, але валові збори та урожайність цих культур в ТОВ «Аркадія» є найвищими.

Структура грошових надходжень від реалізації товарної продукції у ТОВ «Аркадія» представлена у таблиці 2.3

Проаналізувавши структуру грошових надходжень від реалізації продукції, варто відзначити, що найбільшу питому вагу займає зерно – 58,5% та молоко – 20,5%. Отже, підприємство має зерново - молочний напрям. Також варто зазначити, що за аналізований період виручка від реалізації продукції по господарству збільшилася майже у 3 рази.

Таблиця 2.3

Структура грошових надходжень від реалізації продукції

Показник	2022 р.		2024 р.		2024 р. у % до 2022 р.
	тис.грн	%	тис.грн	%	
Зерно	9161	24,6	62500	58,5	у 6 р
Соняшник	6683	17,9	16572	15,5	у 2 р
Соя	3172	8,5	2427	2,3	76,8

Інша продукція рослинництва	41	0,1	89	0,1	у 2 р
Разом по рослинництву	19057	51,1	81588	76,4	у 4 р
Продукція скотарства	2787	7,5	3026	2,8	108,6
у тому числі молоко	15412	41,3	21877	20,5	141,9
Мед	11	0,03	13	0,01	118,2
Інша продукція тваринництва	26	0,07	328	0,29	у 12 р
Разом по тваринництву	18236	48,9	25244	23,6	138,4
Всього по рослинництву і тваринництву	37293	100	106832	100	у 3 р

Ефективність виробництва в аграрних підприємствах залежить не тільки від розмірів основних галузей, а також від ступеня розвитку інших товарних галузей. Для оцінки рівня розвитку всіх товарних галузей необхідно скористатися даними з таблиці 2.3 та проаналізувати коефіцієнт спеціалізації (K_c), який розраховується за формулою:

$$K_c = \frac{100}{\sum_{i=1}^n P_i (2i-1)} \quad (2.1)$$

Де P_i - частка i -ї галузі в сумі виручки від реалізації продукції;

i - порядковий номер галузі у впорядкованому списку визначається залежно від її позиції за відсотковою часткою у загальному обсязі реалізації продукції.

$$K_c = 100 / 242,44 = 0,41$$

Значення K_c нижче 0,2 свідчить про низький рівень спеціалізації господарства; 0,21 - 0,4 – середній; 0,41 - 0,6 – високий; 0,61 і вище – підприємства комбінованої спеціалізації.

Коефіцієнт спеціалізації на підприємстві становить 0,41, що свідчить про високий рівень спеціалізації.

У свою чергу діяльність підприємство здійснює з метою отримання прибутку. Відповідно, узагальнюючи вище сказане, необхідно проаналізувати динаміку вартості валової продукції, валового прибутку та рівня рентабельності, тобто результати господарської діяльності підприємства у період з 2022 по 2024 рік, які представлені нижче у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Результати господарської діяльності підприємства

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024р. у % до 2022 р.
Вартість валової продукції, тис. грн:	36140,6	40904,4	55849	127,1
на 1 га с.-г. угідь	7,3	7	9,3	127,4
на 1 середньорічного працівника	212,6	237,8	334,4	157,3
на 1 грн виробничих витрат	0,7	0,8	0,7	100
Валовий прибуток, тис. грн:	2005	5132	36268	у 18 р.
на 1 га с.-г. угідь	0,4	0,9	6,1	у 15 р.
на 1 середньорічного працівника	11,8	29,8	217,2	у 18,4 р.
Рівень рентабельності, %	5,4	10,6	50,7	х

Проаналізувавши результати господарської діяльності, можна дійти висновку, що в динаміці за 2022 – 2024 роки на підприємстві відбулося збільшення обсягу вартості валової продукції в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь на 27,4%, на 1 середньорічного працівника на 57,3% та на 1 гривню виробничих витрат залишилася незмінною. Збільшився валовий прибуток на 1 га с-г угідь у 15 разів та на 1 середньорічного працівника у 18,4 разів. Рівень рентабельності за досліджуваний період має тенденцію до збільшення з 5,4% до 50,7%. Це відбулося за рахунок того, що підприємство у 2020 році отримало значні прибутки за рахунок реалізації продукції рослинництва.

У цілому слід зазначити, що за аналізований період прослідковується позитивна тенденція щодо підвищення результатів господарської діяльності ТОВ «Аркадія».

Отже, на ефективність сільськогосподарського виробництва ТОВ «Аркадія» впливає ряд визначених зовнішніх (коливання попиту та пропозиції, рівень конкуренції на продукцію, рівень державного регулювання економіки) та внутрішніх (рівень витрат виробництва, якість та конкурентоспроможність продукції, обсяг реалізації продукції, технічний та організаційний рівень виробництва) факторів.

2.2. Стан та рівень використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства

Посівна площа є ключовим показником у використанні головного ресурсу сільського господарства - землі. Обсяг виробництва продукції безпосередньо залежить від розміру посівної площі та рівня урожайності сільськогосподарських культур.

Варто зазначити, що багато закономірностей розвитку аграрного сектору виявляються саме через аналіз посівних площ та їх структури. Ефективність виробництва значною мірою визначається раціональним розміщенням окремих культур у різних економічних районах, природно-економічних зонах та адміністративно-господарських одиницях, з урахуванням природно-кліматичних і економічних умов. Це пояснюється тим, що різноманітність ґрунтово-кліматичних умов у регіонах країни створює сприятливі можливості для вирощування певних культур.

Таким чином, статистичне вивчення посівних площ має важливе значення для характеристики стану та розвитку сільського господарства загалом і галузі рослинництва зокрема [27].

Структура посівної площі визначається як відсоткове співвідношення площ окремих культур до їх груп та до загальної посівної площі. Вона відображає напрями спеціалізації господарств і є важливим показником ефективності використання земельних ресурсів.

Структура посівних площ усіх категорій господарств України наведена у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

**Посівні площі сільськогосподарських культур та їх структура
(всі категорії господарств), Україна***

Групи культур	2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	млн.га	%	млн.га	%	млн.га	%
Вся посівна площа	27,2	100	27,0	100,0	27,6	100,0
Зернові культури	13,6	50,2	14,4	53,3	14,6	53,0
Технічні культури	4,2	15,4	8,9	32,8	9,6	33,6
Картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	2,3	8,4	1,8	6,8	1,8	6,7
Кормові культури	7,1	26,0	1,9	7,1	1,9	6,7

** Джерело: за даними Державної служби статистики України*

Загальна посівна площа України відзначається тенденцією до зростання. У порівнянні з 2022 роком, у 2024 році вона зросла з 27,2 млн гектарів до 27,6 млн гектарів, що становить 1,5% збільшення. Посівні площі зернових культур збільшилися на 1 млн гектарів або на 7,4%, а площі технічних культур зросли на 5,4 млн гектарів, що в 2,3 рази більше.

Тим часом, площі під картоплею, овочами та баштанними культурами зменшилися на 21,7%, а площа кормових культур скоротилася в 3,7 рази. Це різке скорочення посівних площ кормових культур обумовлене кризовим станом у тваринницьких галузях та стрімким скороченням чисельності худоби і птиці.

Аналіз структури посівних площ у ТОВ «Аркадія» за 2022 – 2024 роки наведено у таблиці 2.6.

Проаналізувавши структуру посівних площ в господарстві, варто зазначити, що найбільшу питому вагу займають кукурудза на зерно – 45,4% та соняшник – 24,4%. Також можна відмітити, що в 2024 році в порівнянні з 2022 роком посівні площі по культурам значно зросли, особливо площа посіву кукурудзи на зерно - на 83,6% та соняшнику - на 45,2%. Але підприємство й зменшило площі посіву по деяким культурам, зокрема: ячмінь ярий - на 43,5%, овес - на 8,6% та найбільше зменшилася площа посіву сої – на 55,8. Всього посівів за аналізований період збільшилися на 29,6%.

Таблиця 2.6

Склад і структура посівних площ в господарстві

Культури та групи	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2024 р. у % до 2022 р.
	га	%	га	%	га	%	
Зернові та зернобобові в т.ч.	2495,85	62,8	2950,21	65,1	3621	70,4	145,1
озима пшениця	900,17	22,7	851,34	18,8	1068	20,7	118,6
кукурудза на зерно	1272,5	32	1751,93	38,6	2336	45,4	183,6
ячмінь ярий	224,73	5,7	231,11	5,1	127	2,5	56,5
овес	98,45	2,5	115,83	2,6	90	1,7	91,4
Соняшник	866	21,8	1370,44	30,2	1257	24,4	145,2
Соя	611,16	15,4	212,80	4,7	270	5,2	44,2
Всього посівів	3973,01	100	4533,45	100	5148	100	129,6

Урожай і урожайність – найважливіші результативні показники землеробства і сільськогосподарського виробництва в цілому. Рівень урожайності відображує вплив економічних і природних умов, а також якість організаційно-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств і господарств. Урожайність – це середній обсяг продукції з одиниці посівної площі. Для культур, що вирощуються у відкритому ґрунті, урожайність визначають з розрахунку на 1га, а у закритому ґрунті – на 1 м² [28].

Фактично досягнутий рівень урожайності сільськогосподарських культур у даному господарстві розглянемо у таблиці 2.7.

Аналізуючи дані таблиці 2.8, варто зауважити, що урожайність зернових та зернобобових у 2024 році становить 76 ц/га, що на 67,8% більше ніж у 2022 році. Найбільше зросла урожайність кукурудзи на зерно – на 83,4%, ячменю ярого на 92,5% та овесу на 32,4%. Урожайність соняшнику за досліджуваний період не змінилася. Тенденція до зменшення відбулася тільки по озимій пшениці – на 9,4 за рахунок недостатньої кількості добрив та застосування невисоковрожайних сортів. Також варто відмітити, що урожайності по окремим

культурам у підприємстві за 2022 – 2024 рр. перевищують середні значення урожайності по господарствах.

Таблиця 2.7

Урожайність сільськогосподарських культур у ТОВ «Аркадія»

Назва культур	Урожайність, ц/га			2024 р. у % до 2022 р.
	2022 р.	2023 р.	2024 р.	
Зернові та зернобобові в т.ч.	45,3	45,5	76,0	167,8
озима пшениця	42,7	46,9	38,7	90,6
кукурудза на зерно	52,5	46,8	96,3	183,4
ячмінь ярий	20,0	27,7	38,5	192,5
овес	33,0	50,8	43,7	132,4
Соняшник	28,3	23	28,3	100
Соя	16,4	11,3	18,1	109,8

На сьогодні підвищення урожайності є найбільш актуальною проблемою для сільськогосподарських виробників. Це впливає не лише на збільшення загального збору продукції, але й на зниження собівартості виробництва. Під загальним збором у статистиці розуміється обсяг врожаю, зібраний з усієї посівної площі окремих сільськогосподарських культур або їх груп.

Динаміку валового збору сільськогосподарських культур розглянуто у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Динаміка валового збору сільськогосподарських культур у ТОВ «Аркадія»

Назва культур	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022 р.
Зернові та зернобобові в т.ч.	112973	134301	275140	у 2,4 р.
озима пшениця	38400	39960	41296	107,5
кукурудза на зерно	66833	82045	225030	у 3,4 р.
ячмінь ярий	4496	6407	4885	108,7
овес	3244	5889	3929	121,1
Соняшник	24526	31563	35559	145
Соя	9999	2396	4859	48,6

Аналізуючи дані таблиці 2.7, варто зауважити, що валовий збір зернових та зернобобових у 2024 році становить 275140 ц, що у 2,4 рази більше ніж у 2022 році. Найбільше зріс валовий збір кукурудзи на зерно – у 3,4 рази. Валові збори за аналізований період зростають, основною причиною цього є зростання площ посіву і урожайності. У господарстві зменшився тільки валовий збір сої – на 51,4%. Такі зміни відбулися за рахунок зміни площ посіву на кожну культуру.

При аналізі рівня використання земельних угідь найчастіше застосовують показники [29]: рівень освоєння земель – відношення сільськогосподарських угідь до загальної земельної площі; рівень розораності – відношення площ ріллі до сільськогосподарських угідь; відсоток посівної площі від площі землі в обробітку – відношенням площі посіву до ріллі.

Значення зазначених показників рівня використання земельних земельних ресурсів у господарстві проаналізовано у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Рівень використання земельних ресурсів у господарстві

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення
Рівень освоєння земель,%	88,8	89,6	91,2	2,4
Рівень розораності,%	99,4	91,8	96,6	-2,8
Частка посівної площі до землі в обробітку,%	80,9	85	89	8,1

Проаналізувавши дані таблиці, варто зауважити, що рівень освоєння земель у 2024 році становить 91,2%, що на 2,4% більше ніж у 2022 році. Це свідчить про те, що в загальній земельній площі велику частину займають сільськогосподарські угіддя, площа яких має тенденцію до збільшення. Рівень розораності за аналізований період зменшився на 2,8 пункти. Однак, в підприємстві він залишається досить високим, що з одного боку, характеризує інтенсивне використання землі у сільському господарстві, а з іншого, необхідність проведення відповідних заходів щодо захисту земель. Частка посівної площі землі в обробітку за 2022 – 2024 роки збільшилася на 8,1% і

свідчить. Підприємство кожен рік варіює площі посіву сільськогосподарських культур.

Також варто визначити інтенсивність використання земельних ресурсів. Інтенсивні культури виснажують землю, вона втрачає свої корисні природні властивості, що в подальшому впливає на виробництво сільськогосподарських культур та діяльність підприємства в цілому, тому доцільно показати їхню питому вагу у загальній посівній площі .

Підприємство вирощує такі інтенсивні культури, як соняшник та кукурудза на зерно. Отже, частка інтенсивних культур у загальній посівній площі зростає з кожним роком і займає досить високу питому вагу. У 2024 році вона становить 80,9%, що є не надто позитивним аспектом для підприємства та згубно впливає на землю.

Згідно з аналізом, при незначних змінах у посівних площах сільськогосподарських культур спостерігається збільшення використання мінеральних добрив на 62%. Проте на практиці часто виникає ситуація, коли порушується співвідношення між нормами використання азотних, фосфорних та калійних добрив. Тобто, відбувається несвоєчасне чи недостатнє внесення необхідних компонентів для забезпечення росту та розвитку рослин, що може впливати на їхню продуктивність та якість урожаю.

Так, наявність органічної речовини є ключовим показником потенційної родючості ґрунту. При дотриманні необхідних вимог до якості поливу та сільськогосподарської техніки, накопичення органічних речовин у ґрунті прискорюється.

При розкладанні гною ґрунт збагачується поживними речовинами (азотом, фосфором, калієм) у доступній для рослин формі. З гноєм у ґрунт вноситься велика кількість корисних мікроорганізмів. Рівень внесення органічних добрив у господарстві представлений на рис. 2.4.

Таблиця 2.10

Внесення мінеральних та органічних добрив безпосередньо під урожай сільськогосподарських культур *

Показники	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.
Посівна площа сільськогосподарських культур, тис.га	18139,7	18962,4	17992,2	17889,1	17982,2
Мінеральні добрива:					
Внесено в ґрунт у поживних речовинах під урожай сільськогосподарських культур, тис.т	1064,2	1493,8	1471,7	1415,0	1728,9
у тому числі					
азотні	776,6	1042,9	1021,2	985,0	1197,4
фосфорні	158,2	237,1	241,1	223,2	287,0
калійні	129,4	213,8	209,4	206,8	244,5
Внесено в ґрунт у поживних речовинах на 1 га посівної площі, кг	58	79	82	79	96
Органічні добрива:					
Внесено в ґрунт під посіви сільськогосподарських культур, тис.т	9874,1	9602,6	9860,9	9636,3	9132,5
Внесено в ґрунт на 1 га площі посівної, т	0,5	0,5	0,4	0,3	0,5

*За даними Державної служби статистики України

Рівень використання земельних ресурсів потребує аналізу з урахуванням грошової оцінки гектара сільськогосподарських угідь, де відображена їхність економічна родючість. Згідно з новим Земельним кодексом, грошова оцінка земельних ділянок може бути нормативною або експертною.

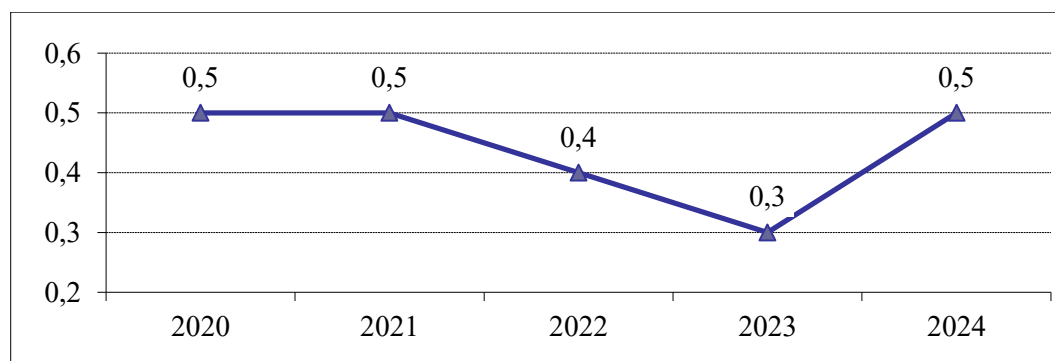

Рис 2.4. Внесення органічних добрив господарством під посіви сільськогосподарських культур у господарстві, т/га

Нормативна грошова оцінка земель здійснюється з метою визначення розміру оподаткування, орендної плати, втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва, а також для стимулювання раціонального використання та охорони земельних ресурсів.

Експертна оцінка земельних ділянок застосовується при укладенні цивільно-правових угод. Вона передбачає проведення фахівцями детального аналізу земельних угідь з метою визначення їхньої ринкової вартості.

Важливо підкреслити, що грошова оцінка землі є розрахунковою величиною і не може ототожнюватися з поняттям ціни землі. Ціна формується у процесі купівлі-продажу земельних ділянок з урахуванням попиту і пропозиції, місцезнаходження, бонітету та інших факторів [30].

У світовій практиці існують різні підходи до оцінки земельної власності. Більшість методик ґрунтуються на врахуванні земельної ренти. Згідно з офіційними методиками, грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення визначається на основі загального рентного доходу, який формується як сума диференційного та абсолютного рентного доходу.

Грошова оцінка 1 гектара орних земель наведена у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Грошова оцінка 1 гектара орних земель у ТОВ «Аркадія»

Показник	2022 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022 р.
Диференціальний рентний дохід на 1 га, ц	10,4	10,9	104,8
Загальний рентний дохід на 1 га, ц	12	12,5	104,2
Грошова оцінка 1 га орних земель, грн	51361,2	99804,4	194,3

Аналізуючи дані таблиці 2,10., варто відзначити, що у 2024 році диференціальний рентний дохід на 1 га збільшився порівняно з 2022 роком на 4,8 %. Відповідно і загальний рентний дохід за аналізований період збільшився на 4,2%. Грошова оцінка також має тенденцію до збільшення на 94,3% в зв'язку зі збільшенням загального рентного доходу.

Грошова оцінка землі є важливою базою для здійснення операцій із земельними частками (паями). Її застосування забезпечує можливість визначення ринкової вартості земельних ділянок, яка формується на основі співвідношення попиту і пропозиції, а також використовується для встановлення початкової ціни під час купівлі-продажу земельних ресурсів.

Покращення продуктивних характеристик землі є результатом цілеспрямованого управління, що включає:

- удосконалення земельних відносин;
- розвиток науково-технічного прогресу;
- організацію та вдосконалення процесів обробітку ґрунтів;
- впровадження сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур.

Цей процес базується не лише на сучасних методах господарювання, але й враховує накопичений історичний досвід використання земельних ресурсів.

Результати аналізу використання земель підтверджують значущість землі як основного засобу виробництва у сільському господарстві. Вони мають бути спрямовані на забезпечення раціонального та ефективного використання земельних ресурсів, що є ключовою умовою сталого розвитку аграрного сектору та підвищення його конкурентоспроможності.

2.3. Економічна ефективність використання земельних угідь та фактори, що їх визначають

Землеробське виробництво, що базується на земельних ресурсах як основному засобі виробництва, супроводжується значними фінансовими та матеріальними витратами і має на меті отримання певного економічного результату. Ефективність використання землі визначається шляхом порівняння витрат із результатами виробництва, тобто співвідношенням між вкладеними ресурсами та отриманим доходом.

Використання земельних ресурсів у сільському господарстві регулюється комплексом законів та нормативних положень, що охоплюють організаційні, економічні та правові механізми. Вони спрямовані на стимулювання раціонального використання землі з урахуванням принципів природоохоронного виробництва, що забезпечує баланс між економічною вигодою та екологічною стійкістю агроландшафтів.

Важливим економічним показником є точка беззбитковості виробництва - рівень обсягу продажу продукції, при якому загальні витрати дорівнюють загальному доходу. У цьому випадку підприємство не отримує прибутку, але й не зазнає збитків. Визначення точки беззбитковості дозволяє оцінити мінімально необхідний рівень виробництва та реалізації продукції, що забезпечує фінансову стабільність господарства.

Таким чином, ефективність використання земельних ресурсів у землеробстві залежить не лише від природних умов та якості ґрунтів, але й від організації виробничих процесів, застосування сучасних технологій, дотримання економічних законів та екологічних принципів.

Точку беззбитковості можна визначити у натуральному виразі, яка визначається за формулою:

$$T_b = P_v / (C - Z_v), \text{ де}$$

C - ціна реалізації одиниці продукції;

P_v - величина постійних (фіксованих) витрат;

Z_v - величина змінних витрат з розрахунку на одиницю продукції.

Точку беззбитковості можна розрахувати не тільки у натуральному виразі, але й вартісному. Тоді формула визначення точки беззбитковості буде такою:

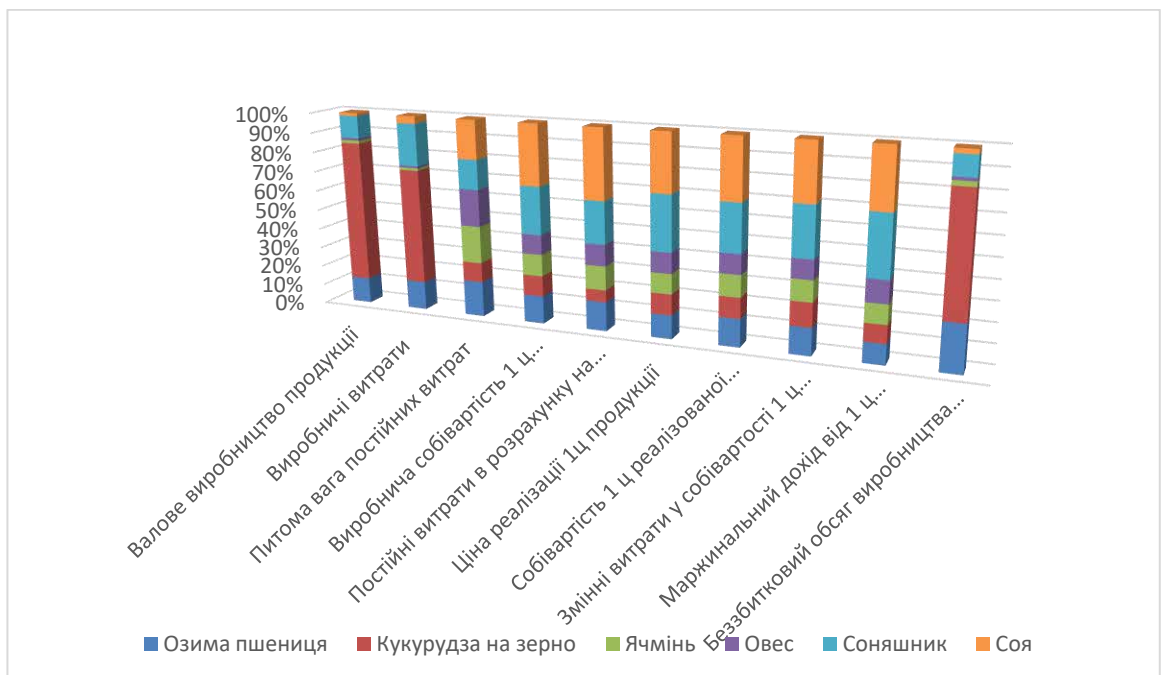
$$T_b = P_v / (1 - Z_v / C)$$

Зазначений показник називають також точкою «порогового» прибутку чи точкою рівноваги, його розрахунок по основних видах культур представлено у таблиці 2.13.

Таблиця 2.13

**Визначення безбиткового обсягу виробництва і реалізації продукції
рослинництва у господарстві за 2024 рік**

Показники	Озима пшениця	Кукурудза на зерно	Ячмінь	Овес	Соняшник	Соя
Валове виробництво продукції, ц	41296	225030	4885	3929	35559	4859
Виробничі витрати – всього, тис. грн.	11370	45660	1049	764	16737	2903
в т.ч.: а) постійні	3649	8169	352	255	4510	1022
б) змінні	7721	37491	697	510	12227	1881
Питома вага постійних витрат, %	32,1	17,9	33,5	33,3	26,9	35,2
Виробнича собівартість 1 ц продукції, грн	275,32	202,91	214,78	194,55	470,69	597,35
Постійні витрати в розрахунку на 1 ц продукції, грн	88,35	36,30	72,04	64,85	126,84	210,23
Ціна реалізації 1ц продукції, грн	383,35	336,30	324,09	333,21	894,78	939,87
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	302,86	223,20	236,26	214,01	517,76	657,08
Змінні витрати у собівартості 1 ц реалізованої продукції, грн	214,50	186,90	164,22	149,16	390,92	446,85
Маржинальний дохід від 1 ц продукції, грн	168,85	149,40	159,87	184,05	503,86	493,02
Безбитковий обсяг виробництва продукції, ц	21609	54677	2201	1384	8952	2072

Аналізуючи дані таблиці 2.10. можна зробити висновки, що по кожній культурі у господарстві ТОВ «Аркадія» у 2022 році виробляється така кількість продукції, яка значно перевищує безбитковий обсяг її виробництва.

При оцінці економічної ефективності сільськогосподарського виробництва необхідно визначити систему взаємопов'язаних показників, які повинні найбільш об'єктивно відбивати її рівень [31].

Основні показники економічної ефективності використання сільськогосподарських угідь у ТОВ «Аркадія» систематизовано у даній таблиці.

Таблиця 2.14

Економічна ефективність використання земельних ресурсів у господарстві

Показники	2022 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022 р.
Урожайність, ц/га:			
зернові та зернобобові	45,3	76,0	167,8
озима пшениця	42,7	38,7	90,6
кукурудза на зерно	52,5	96,3	183,4
ячмінь	20	38,5	192,5
овес	33	43,7	132,4
соняшник	28,3	28,3	100
соя	16,4	18,1	109,8
Вироблено на 100 га с/г угідь, ц:			
молока	757,7	867,1	114,4
м'яса всіх видів (у живій масі)	59,9	43,5	72,6
Вироблено на 100 га ріллі, ц:			
зерна	2213,8	2517,7	113,7
Одержано на 1 га с/г угідь, грн.:			
вартості валової продукції	7311,4	9331,5	127,6
дохід (виручка) від реалізації	7877,5	17988,5	у 2,3 р
прибутку	405,6	6059,8	у 15 р

Проаналізувавши економічну ефективність використання земельних ресурсів, варто зазначити, що урожайність сільськогосподарських культур висока і з кожним роком зростає. Виробництво на 100 га сільськогосподарських угідь молока збільшилося на 14,4%; виробництво на 100 га сільськогосподарських угідь м'яса всіх видів (у живій масі) зменшилося на

27,4%. Вироблено на 100 га ріллі зерна збільшилося на 13,7%. Також варто відмітити, що одержано на 1 га сільськогосподарських угідь вартості валової продукції, доходу (виручки) від реалізації та прибутку зросли відповідно на 27,6%, у 2,3 рази та у 15 разів. Тому, можна зауважити, що підприємство ефективно використовує земельні ресурси та підвищує їх економічну ефективність.

Урожайність є одним із показників економічної ефективності використання земельних ресурсів. З огляду на це, варто порівняти урожайність зернових культур у ТОВ «Аркадія», Тернопільської області та Україні (рис. 2.3).

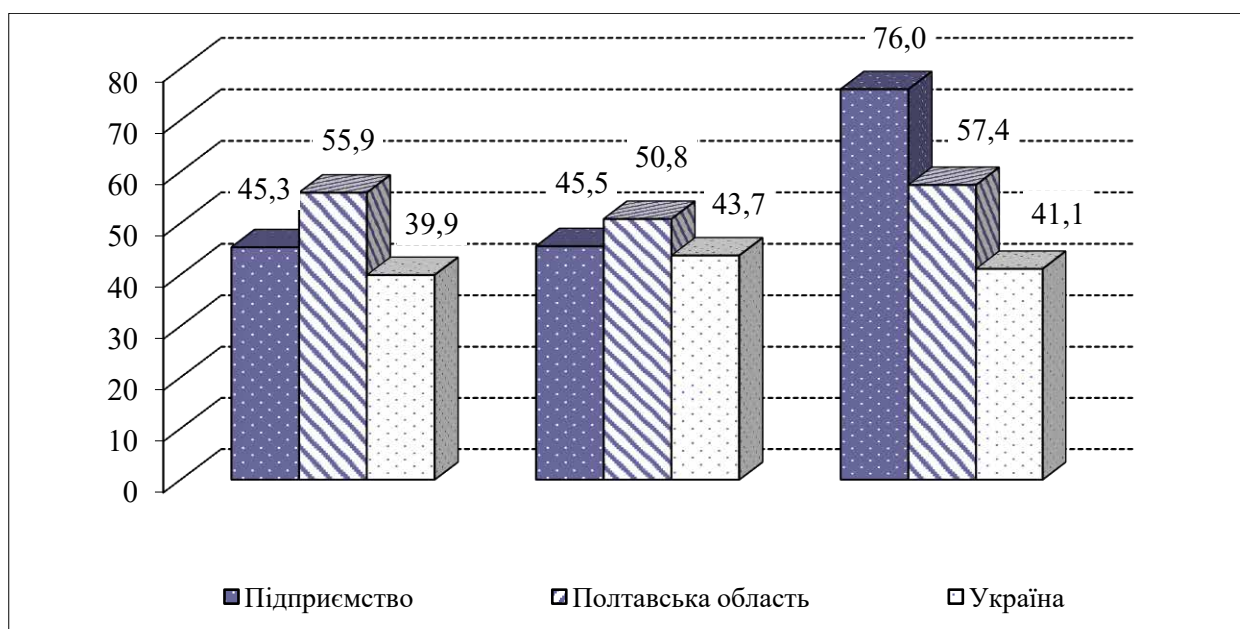

Рис. 2.3. Урожайність зернових культур у регіональному розрізі, 2021-2024 .

Із даних, представлених вище, можна побачити, що урожайність зернових культур у підприємстві за аналізований період вища за середню урожайність по Україні, але у 2022 – 2024 роках нища за середню урожайність по Тернопільській області. Однак, у 2022 році підприємство отримала значно вищі урожаї зернових порівняно із показниками області та в середньому по Україні.

Також урожайність має прямий вплив на валовий збір культур. Використовуючи метод ланцюгових підстановок, визначимо кількісний вплив головних факторів на зміну валового збору зерна по досліджуваному господарству, який наведено у таблиці 2.15.

Таблиця 2.15

Аналіз впливу факторів на валовий збір зерна

Показник	2022р.	2024 р.	Відхилення (+,-)
Площа посіву, га	2495,85	3621	1125,15
Урожайність з 1 га, ц	45,3	76	30,7
Валовий збір зерна, ц	112973	275140	162167
Валовий збір зерна при площі 2020 р. і урожайності 2016 р., ц	164031,3		
Зміни валового збору зерна за рахунок, ц:			
- площі посіву	51058,3		
- урожайності	111108,7		

Аналізуючи дані таблиці щодо впливу факторів на зміну валового збору зерна, слід відмітити про зростання валового збору у 2024 році порівняно з 2022 роком на 162167 ц, в тому числі за рахунок площі посіву на 1125,15 га валовий збір збільшився на 51058,3 ц. А за рахунок збільшення урожайності на 30,7 ц/га валовий збір зерна збільшився на 111108,7 ц.

Враховуючи, що кукурудза на зерно в ТОВ «Аркадія» в структурі посівних площ займає 46,4%, а також в усьому районі більше 50% та є інтенсивною культурою, варто розглянути дану культуру детальніше на прикладі групування.

Дані таблиці 2.16 свідчать, що найбільш ефективно вирощування кукурудзи на зерно в господарствах Чортківського району, площа посіву в яких знаходиться в інтервалі від 501 до 1000 га, які мають рентабельність 71,4 %, найменша ефективність в господарствах, площа посіву в яких менша 500 га. ТОВ «Аркадія» належить до третьої групи господарств, тобто підприємству по району показує не найкращі показники ефективності вирощування кукурудзи на зерно. Варто відзначити, що в середньому по району урожайність, прибуток від реалізації 1 ц та рівень рентабельності кукурудзи на зерно становить відповідно 82,1 ц/га; 73,6 грн. та 43%.

Таблиця 2.16

Вплив величини площі посіву кукурудзи на зерно на ефективність її вирощування в господарствах Чортківського району в 2024 році

Показники	Групи господарств за площею посіву кукурудзи на зерно, га			В середньому по регіону
	до 500 га	501-1000 га	більше 1000 га	
Площа посіву кукурудзи на зерно (в середньому на господарство), га	285,6	665,3	1525,7	659,4
Кількість господарств	7	3	3	х
Урожайність, ц/га	63,0	89,5	87,3	82,1
Виробнича собівартість 1 ц, грн	135,0	150,8	171,2	159,5
Повна собівартість 1 ц, грн	199,4	153,4	168,7	171,0
Виручка від реалізації 1 ц, грн	254,1	262,8	233,4	244,6
Прибуток від реалізації 1 ц, грн	54,7	109,5	64,7	73,6
Рівень рентабельності, %	27,5	71,4	38,4	43,0

Дані таблиці 2.17 свідчать, що найбільші показники у 3 групі, виробничі витрати в підприємствах району становлять більше 13,4 тисяч гривень та які мають рентабельність 48%, найменш ефективними залишаються підприємства 1 групи. В середньому по регіону виробничі витрати на вирощування кукурудзи на зерно становлять 10,6 тисяч гривень.

Таблиця 2.17

**Вплив величини виробничих витрат на економічну ефективність
вирощування кукурудзи на зерно в господарствах Чортківського району в
2024 році**

Показники	Групи господарств за величиною виробничих витрат з розрахунку на 1 га площі посіву кукурудзи на зерно, тис.грн			В середньому по регіону
	до 10	10,1-13,4	більше 13,4	
Виробничі витрати з розрахунку на 1 га площі посіву кукурудзи на зерно, тис.грн	5,7	11,9	18,8	10,6
Кількість господарств	6	4	3	х
Площа посіву кукурудзи на зерно (в середньому на господарство), га	299,8	1072,3	828,0	659,4
Урожайність, ц/га	52,9	79,0	108,8	82,1
Виробнича собівартість 1 ц, грн	128,2	154,3	177,1	159,5
Повна собівартість 1 ц, грн	188,6	165,1	170,4	171,0
Виручка від реалізації 1 ц, грн	256,3	233,7	252,2	244,6
Прибуток від реалізації 1 ц, грн	67,7	68,7	81,7	73,6
Рівень рентабельності,%	35,9	41,6	48,0	43,0

Також проведено кореляційно – регресійний аналіз, де виявлено вплив 5 факторів на економічну ефективність вирощування кукурудзи на зерно.

- у – рівень рентабельності, %;
- х1 - прибуток з 1 ц, грн.;
- х2 – урожайність, ц/га;
- х3 - рівень товарності, %;
- х4 – виручка від реалізації 1 ц, грн.;
- х5 – повна собівартість 1 ц, грн.

	<i>y</i>	<i>x1</i>	<i>x2</i>	<i>x3</i>	<i>x4</i>	<i>x5</i>
<i>y</i>	1					
<i>x1</i>	0,73	1				
<i>x2</i>	0,28	0,16	1			
<i>x3</i>	0,03	0,05	-0,06	1		
<i>x4</i>	0,27	0,74	-0,05	0,06	1	
<i>x5</i>	-0,63	-0,35	-0,29	0,01	0,37	1

Регресійна статистика

Множинний R	0,84
R-квадрат	0,70
Нормований R-квадрат	0,70
Стандартна помилка	32,67
Спостереження	358

Дисперсійний аналіз

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	5	889195,36	177839,07	208,31	7,73
Залишок	353	376714,11	1067,18		
Всього	358	1265909,46			

	<i>Коефі- цієнти</i>	<i>Стан- дартна помилка</i>	<i>t- стату- стика</i>	<i>P- значення</i>	<i>Нижні 95%</i>	<i>Верхні 95%</i>	<i>Нижні 95%</i>	<i>Верхні 95%</i>
<i>Y</i> - перетин	85,01	8,48	10,03	5,47	68,33	101,68	68,33	101,68
<i>x1</i>	0	0	6553	0	0	0	0	0
<i>x2</i>	0,1454	0,0704	2,065	0	0,007	0,284	0,007	0,284
<i>x3</i>	0,0003	0,0008	0,331	0,74	-0,001	0,002	-0,001	0,002
<i>x4</i>	0,3597	0,0194	18,541	4,52	0,322	0,398	0,322	0,398
<i>x5</i>	-0,7174	0,0282	-25,455	6,73	-0,773	-0,662	-0,773	-0,662

Рівняння регресії має вигляд: $Y = 85 + 0,01x_1 + 0,14x_2 + 0,0003x_3 + 0,36x_4 - 0,72x_5$

Підвищення зацікавленості власників землі та землекористувачів у збереженні й підвищенні родючості сільськогосподарських угідь, а також у забезпеченні ефективності їх цільового використання потребує створення системи економічного стимулювання. Така система має гарантувати товаровиробникам справедливий розподіл та можливість розпоряджання

виробленою продукцією, сприяти раціональному використанню земельних ресурсів і їх охороні.

Для організації ефективного використання та охорони земель сільськогосподарського призначення необхідно:

- розробити програми удосконалення землекористування;
- забезпечити відновлення та збереження корисних властивостей земель різного цільового призначення;
- створити систему моніторингу стану земельних ресурсів;
- запровадити заходи щодо захисту земель від деградації та забруднення [32].

З метою підвищення ефективності використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах важливо збільшити частку таких складових у виробничій структурі:

- мінеральні та органічні добрива;
- високоякісне насіння високоврожайних сортів і гібридів.

Використання цих елементів забезпечить найбільший приріст продукції при одночасному зниженні її собівартості, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності аграрного виробництва [33].

Висновок до розділу 2

Аналіз сучасного стану земельних ресурсів та їх використання у сільському господарстві свідчить про наявність значних екологічних і економічних проблем, що потребують комплексного вирішення. Надмірна розораність територій, яка в окремих районах Тернопільщини перевищує 78%, призводить до деградації ґрунтів та зниження їхньої родючості. У цілому в області у різній мірі деградовано 79% сільськогосподарських угідь та 75,5% орних земель, з яких 9,4% перебувають у стані сильного деградування.

Основними чинниками деградації ґрунтів є процеси водної та вітрової ерозії, які охоплюють значні площі: близько 82,5 тис. га дефляційно-небезпечних

земель та 238,7 тис. га ерозійно-небезпечних угідь. Для боротьби з ерозією застосовується комплекс заходів контурно-меліоративного землеробства, що включає терасування схилів, створення полезахисних лісосмуг, залуговування сильно еродованих земель та безвідвальну обробку ґрунту. Ефективність цих заходів підтверджується тим, що вони дозволяють зменшити потенційні втрати ґрунту майже удвічі.

Важливою проблемою є хімічне забруднення ґрунтів, спричинене надмірним використанням мінеральних добрив та пестицидів. Лише близько 40% поживних речовин із мінеральних добрив засвоюється рослинами, тоді як решта 60% вимивається у водойми та ґрунтові води, що призводить до їх забруднення. Дефіцит органічних добрив, зумовлений занепадом тваринництва, призводить до зменшення вмісту гумусу та підвищення ризику виснаження ґрунтів.

У межах області близько 550 тис. га орних земель (31,4% від загальної площі) потребують хімічної меліорації. Із них 318 тис. га становлять кислі ґрунти, для яких застосовують вапнякове борошно та дефекат, а 226 тис. га мають різний рівень засоленості, що потребує використання гіпсу, фосфогіпсу та сірчаноокислого заліза. Додатковий ефект забезпечує фітомеліорація: полезахисні смуги площею понад 2,5 тис. га підвищують урожайність зернових на 2–3 ц/га, а зеленої маси – на 20–30 ц/га.

Грошова оцінка земель є важливим інструментом управління та стимулювання їх раціонального використання. Вона застосовується для визначення податків, орендної плати та ринкової вартості земельних ділянок. При цьому слід розрізняти поняття грошової оцінки та ціни землі: перша є розрахунковою величиною, тоді як друга формується на основі попиту й пропозиції.

Отже, результати дослідження підтверджують, що земля є головним засобом виробництва у сільському господарстві, а її ефективне використання можливе лише за умови поєднання економічних, екологічних та технологічних

підходів. Раціональний обробіток, меліорація, відновлення гумусу, контроль за використанням добрив та створення системи економічного стимулювання землекористувачів – це ключові напрями, які забезпечать збереження родючості ґрунтів, підвищення продуктивності аграрного виробництва та сталий розвиток аграрної сфери України.

РОЗДІЛ 3.

ВИЗНАЧАЛЬНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТА ЇХ ОХОРОНИ

3.1. Впровадження інноваційних екологобезпечних технологій використання земельних ресурсів

Під інновацією в землекористуванні слід розуміти процес реалізації нових технологічних або управлінських рішень у сільському господарстві, метою яких є отримання комплексної соціально-економічної вигоди при збереженні якісного стану земель [34].

Раціональне землекористування, основою якого є екологічна безпека, визначається як система відносин, спрямована на гармонізацію економічних інтересів та екологічних вимог. Досягнення оптимального співвідношення між цими факторами виступає фундаментом для сталого економічного розвитку та забезпечення належного рівня життя населення

Екологобезпечне землекористування - це процес експлуатації земельних ресурсів, орієнтований на розширене відтворення родючості ґрунтів. Реалізація цього процесу базується на комплексі агротехнічних та організаційних заходів, що включають: оптимізацію структури угідь та посівів, впровадження ґрунтозахисних технологій обробітку, сувору міру внесення добрив, пріоритетність біологічних методів захисту рослин, а також техніко-технологічну модернізацію агровиробництва

Ключовим вектором підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу є інтеграція інноваційних рішень у систему землеробства. У сучасних реаліях агровиробництва пріоритет надається технологіям, що гармонізують виробничі цілі з вимогами збереження ґрунтів. Серед спектра запропонованих наукою ресурсощадних методів, особливої актуальності в Україні набуває технологія нульового обробітку ґрунту (No-till). Практичне застосування цієї системи демонструє значний економічний ефект: зростання

продуктивності праці у чотири рази, суттєву економію пально-мастильних матеріалів та амортизаційних відрахувань. За оцінками фахівців, перехід на No-till дозволяє знизити сукупні виробничі витрати на 50–90 дол. США на гектар порівняно з традиційними агротехнологіями [35].

Ефективність впровадження систем альтернативного (органічного) землеробства перебуває у прямій залежності від агробіологічного потенціалу ґрунтів. Отримання стабільних врожаїв за таких технологій можливе лише на високородючих ґрунтах з оптимальним поживним режимом. В умовах України пріоритетним місцем для переходу на органічне виробництво є зони поширення чорноземів, зокрема у Полтавській, Дніпропетровській, Харківській, Київській, Черкаській, Вінницькій та інших областях Лісостепу і Степу.

На решті територій доцільною є трансформація інтенсивних технологій в інтегровані системи землеробства екологічного спрямування. Такий підхід передбачає збалансування економічних та екологічних інтересів шляхом поєднання біологічних методів із рекомендованим використанням агрохімікатів, що гарантує як екологічну безпеку, так і високу продуктивність культур.

Варто наголосити, що органічне землеробство слід розглядати як інноваційний напрям підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу. Це обґрунтовується не лише екологічними перевагами, а й економічним фактором: цінова премія на органічну продукцію дозволяє отримати вищу віддачу з одиниці площі з технологіями [36].

На сьогодні впровадження інновацій у землекористуванні нашкодується на низку системних перешкод. Низька культура землеробства та дефіцит фінансів не дозволяють аграріям оновлювати техніку та переходити на новітні технології обробітку ґрунту. Ця проблема виходить за межі окремих господарств і потребує вирішення на державному рівні через механізми стимулювання охорони та відтворення земель.

Попри ці труднощі, значні перспективи для галузі відкриває автоматизація та роботизація процесів. Очікується, що впровадження нових машин і

маніпуляторів дозволить підвищити продуктивність праці у 1,8–2 рази. Позитивні приклади вже є у птахівництві, де автоматизація пакування яєць знизила трудовитрати в 4 рази, а бій продукції – у 3 рази.

Іншим пріоритетом є енергозбереження. Зокрема, в Україні успішно апробується технологія зберігання вологого зерна кукурудзи (без сушіння). Це забезпечує економію палива на рівні 25–30 кг на тонну та знижує собівартість продукції на 20–22% [37].

Пріоритетним напрямом розвитку галузі є цифровізація, що включає не лише впровадження комп'ютерної техніки та спеціалізованого програмного забезпечення, а й підготовку кадрів нової формації. Практичним результатом цього є застосування в Україні автоматизованих систем зрошення. Такі системи дозволяють оптимізувати витрати води (що критично важливо для посушливих зон) та мінімізувати ризики засолення ґрунтів.

Проте технічна модернізація неможлива без організаційних змін. Необхідно вдосконалювати господарські механізми, розвивати різні форми власності та стимулювати здорову конкуренцію. При цьому будь-які інновації повинні базуватися на принципах екологічної безпеки та раціонального природокористування [38].

Сучасна стратегія землекористування вимагає відмови від суто споживацького підходу на користь моделі, що гармонізує отримання економічного прибутку з дотриманням екологічних стандартів та збереженням якісних характеристик земельних ресурсів. Аналіз існуючих систем господарювання дозволяє стверджувати, що для умов України найбільш доцільним є перехід до інтегрованого землеробства. Цей підхід базується на синтезі переваг інтенсивних та альтернативних технологій, що дає змогу збалансувати виробничі цілі з вимогами охорони довкілля, сприяючи одночасному зростанню врожайності та збереженню екосистем.

Самі ж сільськогосподарські товаровиробники, орієнтуючись на довгострокову перспективу та стабільність бізнесу, дедалі частіше обирають

стратегії, спрямовані на відтворення родючості ґрунтів. Впровадження екологобезпечних технологій низкою вітчизняних підприємств вже демонструє подвійний позитивний ефект, який виявляється як у покращенні поживного режиму ґрунтів, так і в підвищенні економічної ефективності виробництва. Задля досягнення системних результатів у масштабах держави необхідно забезпечити оптимізацію структури земельних угідь та посівних площ, стимулювати масовий перехід на ґрунтозахисні технології, а також посилити державний контроль за використанням земель із паралельним забезпеченням належного фінансування природоохоронних заходів [39].

Вивчення літературних джерел дає підстави зробити висновок, що значну увагу необхідно приділяти поєднанню економічних інтересів сільськогосподарського виробництва з екологічними вимогами збереження природного середовища, що виражається в понятті еколого-економічна ефективність використання сільськогосподарських земель. Складові еколого-економічної ефективності використання сільськогосподарських земель відображено на рис. 3.1.

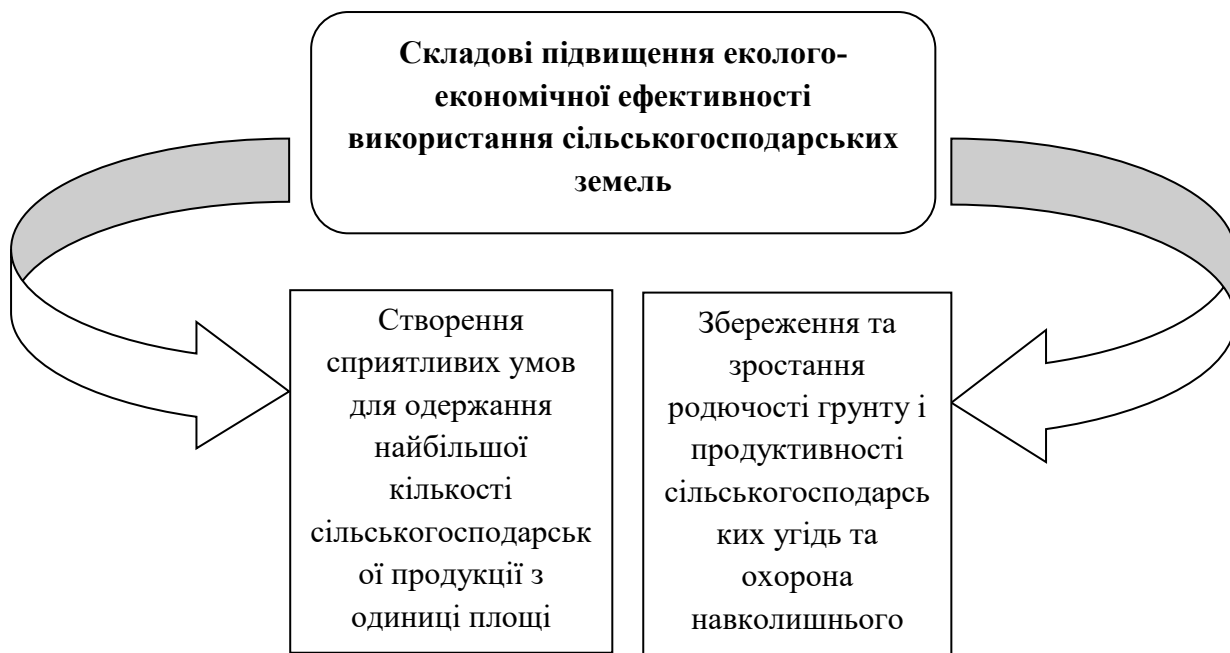

Рис 3.1. Концептуальні складові підвищення еколого-економічної ефективності використання сільськогосподарських земель

З метою упередження нераціонального використання земель та неконтрольованого розміщення екологічно шкідливих виробництв, науковці обґрунтовують необхідність імплементації спеціального податку. Цей інструмент дозволить не лише акумулювати ресурси для проведення природоохоронних заходів, а й забезпечити компенсацію у вигляді покращення соціальної інфраструктури для населення, що проживає в зонах екологічного ризику. Впровадження такого регуляторного механізму є критично важливим насамперед для урбанізованих та промислово розвинених районів, оскільки дозволить мінімізувати тенденцію до скорочення площ продуктивних сільськогосподарських земель. [10].

Особливої гостроти набули деградаційні процеси у басейнах малих річок України, що стало прямим наслідком тривалого безсистемного землекористування. Ретроспективний аналіз свідчить про стійку негативну динаміку: ще в середині 90-х років площа еродованих земель сягала 10,6 млн га, при цьому щорічний приріст становив 100–120 тис. га. У науковому розумінні під деградацією земель слід розуміти процес природного або антропогенного спрощення структури ландшафту, що супроводжується погіршенням якісного стану, складу та втратою корисних функцій земельних ресурсів [7].

Таблиця 3.1

Поширеність деградаційних процесів у сільськогосподарському землекористуванні України*

Тип деградації земель	Площа земель підданих впливу, млн. га	% від загальної площі країни
Вітрова ерозія	13,3	22
Водна ерозія	19,4	32,1
Комплексна ерозія	2,1	3,4
Підкислення ґрунтів	10,7	17,7
Засолення ґрунтів	1,7	2,8
Осолонцювання ґрунтів	2,2	3,5
Зсуви	0,2	0,3
Забрудненн ґрунтів	12,1	20
Підтоплення земель	7,2	12
Порушення земель	0,2	0,3

* За даними Держгеокадастру України

Важливими передумовами формування повноцінного ринку екологічно чистої продукції є розробка відповідного правового забезпечення для розвитку екологобезпечного агровиробництва, а також створення ринкової інфраструктури. Остання повинна включати систему акредитації господарств, стандартизацію, сертифікацію та маркування продукції, а також розгалужену мережу консультаційних і науково-виробничих центрів. Окрім цього, необхідним є налагодження системи стимулювання господарств, що ведуть екологобезпечне землеробство, та впровадження обліку підприємств, які застосовують елементи екологізації. Це передбачає фіксацію обсягів виробленої екологічної сировини шляхом введення до річних звітів окремого розділу, що відображає екологічну діяльність підприємства [40].

Варто зазначити, що за останні роки в Україні було сформовано фундамент екологічного та земельного законодавства, а також здійснено низку структурних реформ у сферах земельних відносин, охорони довкілля та природокористування. Попри це, механізми підтримки сільськогосподарських підприємств, які впроваджують прогресивні технології землекористування, потребують удосконалення, а нормативно-правові акти вимагають внутрішнього узгодження та доповнення.

З метою стимулювання суб'єктів господарювання до екологобезпечної діяльності пропонується впровадження економічного механізму екологізації землекористування, який ґрунтується на поєднанні адміністративних та економічних інструментів впливу. До адміністративних методів належать обмеження екологічно шкідливої діяльності, державний контроль за якістю земель та безпекою продукції, планування природоохоронних заходів та забезпечення юридичної відповідальності за порушення законодавства. У свою чергу, економічні методи охоплюють систему фінансового стимулювання, що передбачає як заохочувальні, так і примусові механізми, а також фінансування заходів щодо раціонального використання земель, їх охорони та підвищення родючості ґрунтів [41].

Впровадження інноваційних засад в процес використання та збереження земельних ресурсів підвищуватиме мотивацію як до зростання економічних показників сільськогосподарської діяльності, так і до вирішення певних екологічних, соціальних та інших важливих складових відтворення земель.

3.2. Пріоритетні напрями екологізації сільськогосподарського землегосподарювання

Екологізація визначається як стратегічний напрям розвитку аграрного сектору, що базується на застосуванні екологічних методів господарювання та забезпечує розширене відтворення природних і антропогенних ресурсів. Цей процес передбачає формування стійких еколого-економічних систем, метою яких є нарощування обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції. Досягнення цієї мети відбувається через створення стабільних агроландшафтів із використанням адаптивних систем землеробства, а також шляхом раціонального залучення до господарського обороту та підвищення ефективності використання природних, матеріальних і трудових ресурсів сільських територій [42].

Узагальнення практики функціонування екологічного сільського господарства в країнах Європи дозволяє виокремити ключові стимули, що спонукають аграрні підприємства до переорієнтації на альтернативні моделі виробництва. Визначальним фактором економічної мотивації у цьому процесі виступає можливість реалізації продукції за преміальними цінами, що обумовлено її вищими якісними характеристиками. Важливу роль відіграє технологічний аспект, зокрема введення бобових культур у сівозміну, що сприяє вирішенню питань кормової бази тваринництва та забезпечення рослинництва органічними добривами, зумовлюючи доцільність комплексного розвитку обох галузей. Додатковим резервом підвищення прибутковості та оптимізації використання трудових ресурсів є організація внутрішньогосподарської переробки та налагодження каналів прямого збуту. Зазначені фактори

підтверджують необхідність та перспективність розвитку екологічного виробництва в умовах вітчизняного аграрного сектору.

Відповідно до цього, стратегічні вектори організації виробничих відносин у галузях землеробства та тваринництва мають ґрунтуватися на принципах раціонального природокористування та вдосконаленні систем управління. Реалізація такого підходу сприятиме підвищенню ефективності функціонування агропідприємств через поглиблення їх спеціалізації на виробництві екологічної продукції, що, у свою чергу, створить передумови для формування національного ринку високоякісних продуктів харчування. Ключовим елементом цієї стратегії є управління земельними ресурсами шляхом широкого впровадження адаптивних систем землеробства.

У рамках комплексу організаційних заходів щодо реалізації зазначеної стратегії пропонується здійснювати екологізацію агровиробництва за двома основними напрямками: трансформація діяльності великих підприємств на засадах раціонального землекористування та адаптивних систем, а також створення спеціалізованих малих екологічних господарств і виокремлення відповідних підрозділів у структурі великих агроформувань. [43].

Проблема екологізації вимагає проведення комплексних досліджень, а тому необхідно визначити універсальні методологічні підходи до формування механізму організації переходу на екологічні методи господарювання, що можна реалізувати через орієнтацію на методологію системного підходу [44].

Беручи до уваги тісну інтеграцію сільського господарства з природними, соціальними та економічними процесами, доцільно розглядати екологізацію як комплексну систему взаємопов'язаних явищ. Сутність цього підходу полягає в управлінні агроєкосистемою як цілісним організмом у процесі трансформації до екологічно орієнтованого виробництва. Така модель господарювання охоплює оптимізацію організації виробничих процесів, раціональній землеустрій та ефективне використання природних кормових угідь, що здійснюється з безумовним дотриманням вимог щодо збереження біологічного різноманіття.

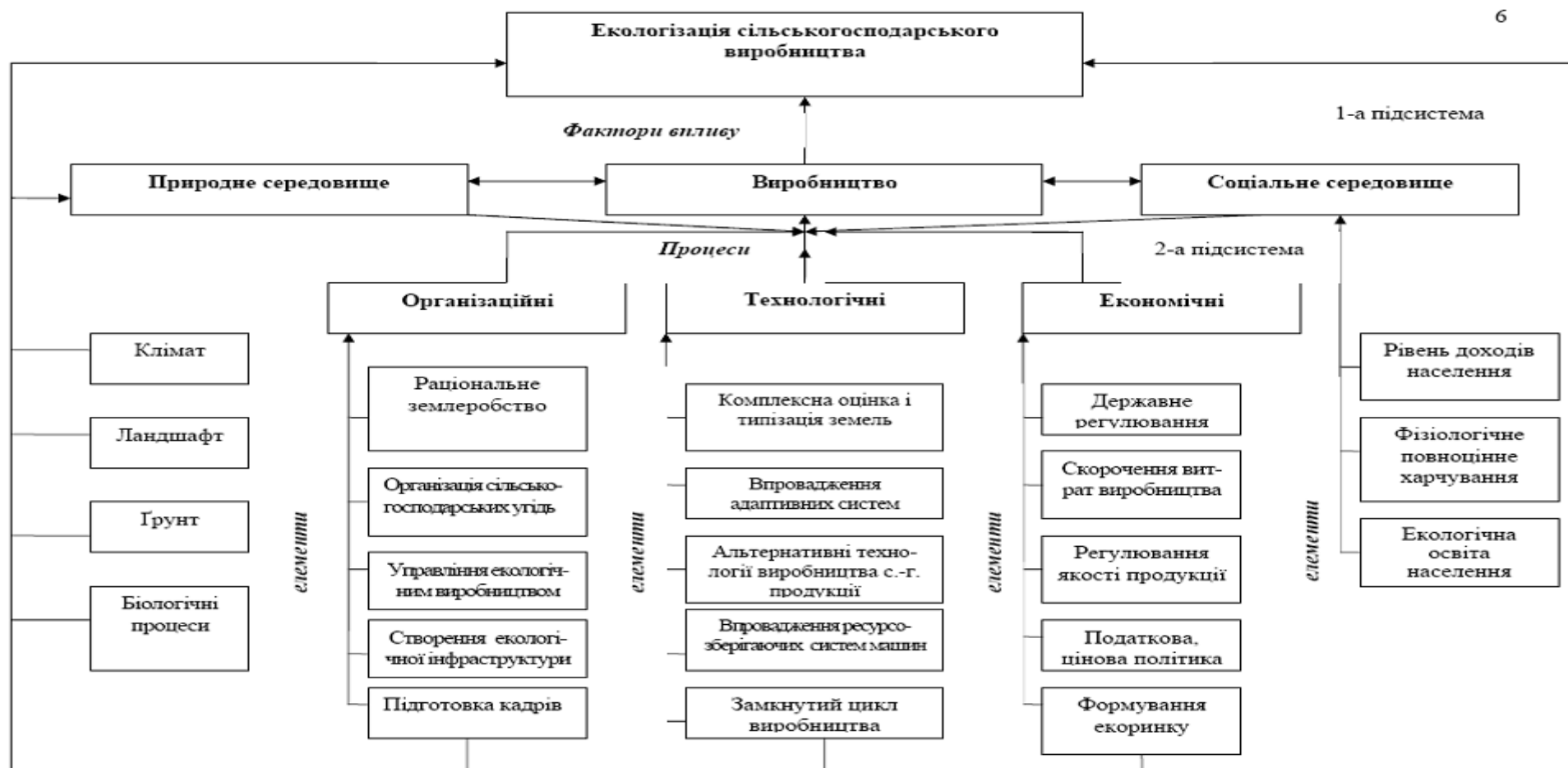

Рис. 3.2. Складові елементи екологізації сільськогосподарського виробництва

Враховуючи різноманітність організаційно-правових форм господарювання в ринкових умовах, виділяють кілька стратегічних напрямів організації виробництва на екологічних засадах. Комплекс заходів щодо переходу на нові методи господарювання може реалізовуватися через організацію екологічно орієнтованого виробництва у великотоварних підприємствах, що передбачає формування економічно та екологічно збалансованих агроландшафтів. Іншим напрямом є створення спеціалізованих малих екологічних господарств або окремих виробничих підрозділів у структурі великих агроформувань, які цілеспрямовано займаються випуском екологічної продукції.

Організація діяльності спеціалізованих малих екологічних підприємств вимагає повного дотримання відповідних стандартів, що включає цілковиту відмову від засобів хімізації та перехід на біологічні системи живлення і захисту рослин. Для успішної реалізації цього процесу підприємству необхідно здійснити низку підготовчих кроків: визначити асортимент товарної продукції згідно з ринковими вимогами, обрати оптимальну модель переходу на екологічне виробництво, адаптувати організаційну структуру, забезпечити перепідготовку персоналу, освоїти новітні технології та налагодити канали збуту продукції з урахуванням регіонального попиту [45]. Світовий та вітчизняний досвід свідчить про наявність варіативності у процесі екологізації: перехід може здійснюватися масштабно (все господарство), галузево (окремо рослинництво чи тваринництво), на рівні окремого підрозділу або шляхом трансформації сівозмін.

Критично важливим етапом впровадження екологічно орієнтованого виробництва у великих підприємствах є оптимізація структури посівних площ через запровадження екологічно ефективних систем сівозмін. Проблема полягає в тому, що в сучасних ринкових реаліях агровиробники часто пріоритезують поточну кон'юнктуру ринку, ігноруючи фундаментальні закономірності взаємодії природних та економічних систем. Такий підхід нівелює роль сівозміни як ключової агроекологічної системи, що у довгостроковій

перспективі призводить до деградації ґрунтів та загального зниження ефективності виробництва. [46].

У процесі організації галузі рослинництва під час трансформації до екологічно орієнтованого виробництва критично важливим є впровадження науково обґрунтованої системи сівозмін, здатної забезпечити розширене відтворення родючості ґрунтів, покращення якісних характеристик продукції та досягнення високого рівня рентабельності. Водночас освоєння адаптивно-ландшафтної системи землеробства, що базується на принципах біологізації, сприятиме зростанню ефективності господарювання завдяки оптимізації структури посівних площ та застосуванню ресурсозберігаючих технологій обробітку ґрунту, що також дозволяє комплексно вирішити проблему забезпечення тваринництва власними кормовими ресурсами [47].

Необхідним завданням сучасного аграрного сектору є диверсифікація шляхів нарощування обсягів виробництва екологічно чистої продукції, що вимагає імплементації екологобезпечних та енергозберігаючих технологій. Важливим аспектом цього процесу є активне впровадження інноваційних розробок, спрямованих на мінімізацію деструктивного впливу виробничих та переробних циклів на навколишнє середовище. Досягнення окреслених цілей можливе через системну екологізацію сільського господарства, яка забезпечить відновлення родючості ґрунтів, створить передумови для раціонального землекористування та стабільного виробництва органічної сировини. При цьому успішність переходу до екологічних методів управління безпосередньо залежить від врахування специфіки та особливостей кожного етапу процесу екологізації.

3.3. Перспективи формування інтенсивного типу економічного розвитку сільського господарства в Тернопільській області

Забезпечення національної продовольчої безпеки України безпосередньо залежить від системного зміцнення всіх галузей сільського господарства, що досягається шляхом раціоналізації використання ресурсного та трудового

потенціалу. Пріоритетним вектором досягнення цієї мети виступає прискорене нарощування обсягів валової продукції та підвищення рівня продуктивності як окремих аграрних підприємств, так і секторів АПК в цілому. У цьому контексті економічний прогрес нерозривно пов'язаний з інтенсифікацією виробничих процесів, яка є іманентною складовою сучасної аграрної економіки

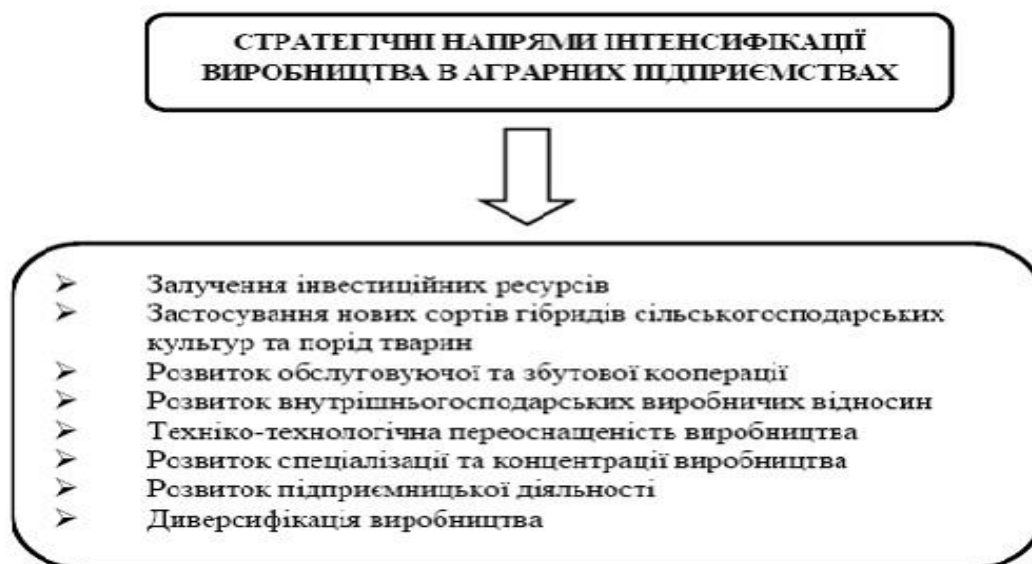

Рис. 3.3. Стратегічні напрями інтенсифікації виробництва в аграрних підприємствах

Виділення в рамках Комплексної програми розвитку АПК та земельної реформи Тернопільської області в 2020-2024 рр. та на період до 2027 року зростаючої ролі іноваційно - інвестиційних складових ставить значні наголоси на системній трансформації АПК Тернопільщини до рівня інвестиційно успішного регіону, діючого на засадах наскрізної координації [68]. Ось перефразований текст, викладений суцільним блоком без нумерації, адаптований для магістерської роботи:

Досягнення стратегічного рівня інвестиційної привабливості регіонального агропромислового комплексу можливе виключно за умови його комплексної трансформації. Основними орієнтирами реформування АПК Тернопільщини є ефективне використання наявних конкурентних переваг,

інфраструктури та кадрового потенціалу, а також гармонійна інтеграція організаційних, наукових, виробничих, торговельних і банківських ресурсів, узгоджених із системою логістики. Крім того, важливими аспектами є реалізація інноваційно-інвестиційних можливостей регіону та забезпечення сталого розвитку сільських територій із підвищенням соціального рівня населення. Стратегією розвитку агропромислового комплексу Тернопільської області на 2022–2027 роки визначено курс на активне зростання сектору тваринництва, зокрема молочного та м'ясного скотарства, свинарства і птахівництва, шляхом залучення інвестицій та впровадження інновацій.

У контексті дослідження ключові напрями розвитку регіонального АПК охоплюють спеціалізацію та підвищення продуктивності вирощування і переробки продукції рослинництва та тваринництва на високотехнологічній промисловій базі. Важливим вектором є поступове впровадження екологічно чистих технологій та альтернативних джерел енергії в агропромисловий комплекс.

Поряд з цим необхідна модернізація та розбудова виробничої інфраструктури, що включає створення виробничо-збутових і обслуговуючих кооперативів, агротехнічних підприємств та інноваційних високотехнологічних комплексів. Реалізація цих заходів, разом із ефективним використанням наукового потенціалу, сприятиме радикальному покращенню інвестиційного іміджу регіону.

Програмою розвитку АПК [69] передбачено перехід від ординарного сільського господарювання до високотехнологічного рівня агропромислового виробництва, що базується на поглибленій переробці та максимально повному використанні всього спектру продуктів і відходів рослинництва та тваринництва. Ефективність аграрного виробництва і конкурентоспроможність продукції перебувають у прямій залежності від застосованих технологій вирощування культур, ключовою складовою яких є машини та обладнання. Високий технічний рівень устаткування та його відповідність екологічним стандартам визначають

своєчасність і якість виконання агротехнічних процесів, що безпосередньо впливає на врожайність. У зв'язку з цим, вкрай необхідним є формування системи техніко-технологічного забезпечення АПК Тернопільщини, здатної задовольнити потреби сільгоспвиробників з різними фінансовими можливостями у сучасній техніці.

Згідно комплексної програми розвитку АПК та земельної реформи Тернопільської області, потреба АПК Тернопільщини у сільськогосподарській техніці на 2025 рр. представлена нижче (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка потреби сільського господарства Тернопільської області у сільськогосподарської техніці на 2027 рр. (одиниць)

Потреба	Наявність, 2022 р.	2027 р.
Трактори	10378	9754
Зернозбиральні комбайни	2424	2310
Кормозбиральні комбайни	2739	2553
Ґрунтообробні машини	17875	17013
Посівні та посадочні машини	5107	4861
Машини для внесення добрив	5958	5671
Машини для хімічного захисту рослин	2554	2430

З метою формування сприятливого середовища для активізації інвестиційних процесів, спрямованих на оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств, необхідним є посилення регуляторного впливу держави на виробничо-економічні відносини. Пріоритетним завданням при цьому виступає забезпечення збалансованого розвитку міжгалузевих зв'язків, оскільки наявні диспропорції у товарообміні між сільським господарством та іншими секторами економіки суттєво знижують інвестиційну привабливість аграрної сфери. Відтак, дія ринкових механізмів має гармонійно доповнюватися інструментами державного регулювання, акцентованими на підтримці інноваційної діяльності задля технологічної модернізації виробництва. Водночас результати аналізу свідчать про те, що більшість галузей сільського господарства

Тернопільської області характеризуються стійкою тенденцією до зростання рівня рентабельності. Це підтверджує економічну ефективність функціонування аграрного сектору регіону та слугує вагомим аргументом для підвищення його інвестиційної привабливості. [70].

Разом з тим, подальший ефективний техніко-технологічний розвиток сільського господарства регіону стримується низкою деструктивних чинників. Суттєвою перешкодою залишаються недостатні показники продуктивності у тваринництві та низька врожайність сільськогосподарських культур, що додатково ускладнюється наявним диспаритетом цін на аграрну продукцію та матеріально-технічні ресурси, необхідні для її виробництва. Критичним фактором також виступає хронічний дефіцит фінансового забезпечення підприємств. Успішне формування інтенсивного типу економічного розвитку сільського господарства може базуватися на різних стратегіях (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Види стратегій формування інтенсивного типу економічного розвитку сільського господарства:

Ефективна система управління науково-технічними нововведеннями повинна охоплювати повний цикл їх реалізації, базуючись на стратегічному плануванні розвитку підприємств та галузей, а також на ретельному відборі пріоритетних проектів з урахуванням фінансових прогнозів, наявних ресурсів та можливих ризиків. Оскільки економічна система класифікується як складна і характеризується специфічними властивостями, такими як цілісність, інтегрованість та наявність внутрішніх зв'язків, які не притаманні їй окремим

елементам, визначення її стану за допомогою простого порівняльного аналізу є недостатнім [71].

У цьому контексті для комплексної оцінки факторів, що впливають на ефективність інноваційного розвитку аграрних підприємств, пропонується застосування адаптованого матричного методу, який дозволяє не лише ідентифікувати кількісні параметри кожного чинника, але й класифікувати рівень їхнього впливу на низький, середній та високий. Варто підкреслити, що розробка та імплементація дієвих механізмів інтенсифікації сільського господарства неможливі без урахування специфіки управління цими процесами та факторів, що забезпечують їх результативність. Серед визначальних умов успішного розвитку виокремлюються необхідність активізації інвестиційних процесів, модернізація матеріально-технічної бази, впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій, перехід до науково обґрунтованих екологобезпечних систем землеробства, а також використання високопродуктивного генетичного потенціалу в рослинництві та тваринництві у поєднанні з удосконаленням організаційних форм господарювання та систем матеріального стимулювання праці. (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Двовимірна матриця факторів можливостей щодо інтенсивного типу економічного розвитку сільського господарства

Фактор	Імовірність здійснення, 1-10 балів			Важливість впливу, 1-10 балів		
	(1-3)	(4-6)	(7-10)	(1-3)	(4-6)	(7-10)
1. Перспективи реформування аграрного сектору	+					+
2. Перспективи залучення інвестиційних ресурсів	+					+
3. Виробництво нових видів продукції, техніки, технологій		+				+
4. Комплексна механізація і автоматизація виробництва на основі нових систем машин		+			+	
5. Виникнення нових ринків збуту		+			+	

6. Впровадження передових енерго- і ресурсощадних технологій виробництва продукції рослинництва й тваринництва		+				+
7. Поліпшення якості продукції		+			+	
8. Поліпшення матеріально- технічної бази		+				+
9. Поглиблення спеціалізації і формування оптимального рівня концентрації		+		+		
10. Можливість експорту продукції	+				+	
11. Новітні досягнення в селекції і насінництві, системі добрив, годівлі тварин, системі захисту рослин і тварин		+			+	
12. Впровадження науково обґрунтованих, екологічно безпечних систем ведення землеробства і тваринництва	+					+
13. Використання високоврожайних сортів сільськогосподарських культур і високопродуктивних порід тварин		+				+
14. Удосконалення форм власності і господарювання, організації праці і матеріального стимулювання	+					+
15. Формування високоефективних виробничих організаційних структур		+				+

Варто визнати, що на сучасному етапі ймовірність повноцінної реалізації багатьох факторів інтенсифікації залишається на низькому або середньому рівні. Вирішення цієї проблеми вимагає розробки принципово нових стратегій, які враховують вплив зовнішнього середовища, оскільки сучасна інноваційна модель не може бути простою екстраполяцією застарілих підходів до розвитку сільського господарства. У цьому контексті пріоритетним завданням стає формування дієвих мотиваційних механізмів, спрямованих на стимулювання інноваційних процесів та інтенсифікацію виробництва. Забезпечення ефективності цих заходів передбачає комплексне врахування економічних, національно-стратегічних та демографічних аспектів з інструментами кредитної, фінансової та агропродовольчої політики держави. Саме такий системний підхід здатен гарантувати сталість інноваційного розвитку, сприяти технологічному оновленню галузі та активізувати інвестиційну діяльність. (рис. 3.5).

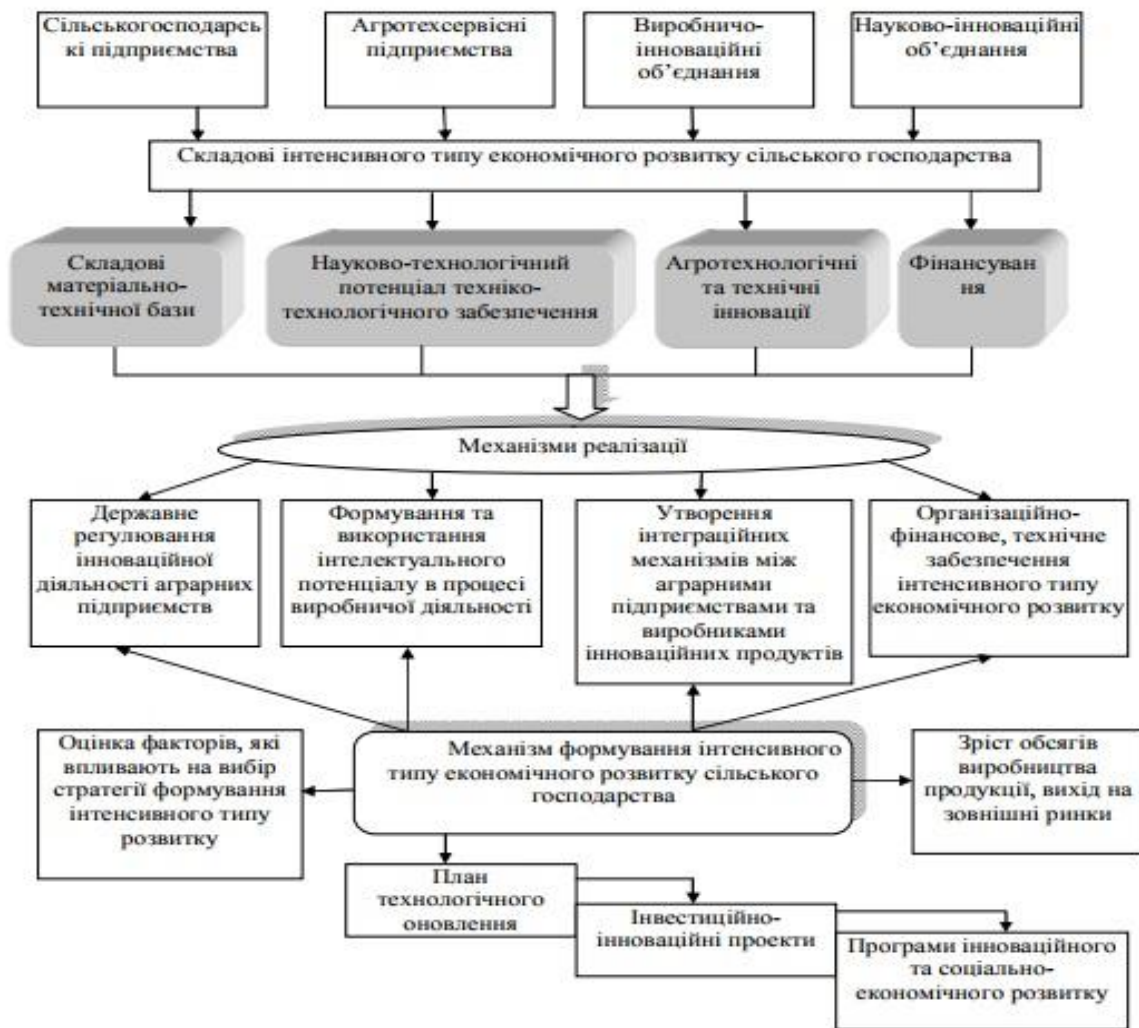

Рис. 3.5. Механізм формування інтенсивного типу економічного розвитку сільського господарства

При формуванні інтенсивного типу відтворення необхідно брати до уваги, що будь-яка стратегія інтенсифікації має граничні межі застосування, ігнорування яких може призвести до дестабілізації агроекологічної системи. У процесі прогнозування економічного розвитку аграрних підприємств доцільно спиратися на встановлені кореляційні зв'язки між механізмами інтенсифікації та показниками ефективності використання виробничих ресурсів, що дозволяє визначити оптимальний тип економічного розвитку з урахуванням прогнозних рівнів факторів виробництва. В сучасних умовах, коли сільськогосподарські товаровиробники функціонують в умовах дефіциту фінансових коштів, пріоритетного значення набуває вибір економічних та ресурсозберігаючих

технологій. Такий підхід забезпечує раціональний розподіл ресурсного потенціалу між окремими видами продукції та дозволяє адаптувати технологічні процеси до наявних виробничих можливостей, гарантуючи їх ефективне використання.

У контексті дослідження особливу актуальність становить диференціація критеріїв та механізмів, що забезпечують інтенсивний розвиток матеріально-технічної бази регіонального АПК. Серед ключових аспектів варто виокремити рівень економічної відповідальності суб'єктів, які інвестують у сільськогосподарські підприємства, що формують сировинну базу для харчової промисловості. При цьому фундаментальними критеріями структурних трансформацій у процесі переходу до інтенсивної економіки сільського господарства мають стати оптимізація спеціалізації та концентрації виробництва, впровадження новаторських підходів до матеріально-технічного забезпечення, активне застосування інновацій з метою розширеного відтворення, забезпечення гнучкості виробничих процесів та імплементація ефективних моделей внутрішньогосподарського управління.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Аналіз сучасного стану землекористування в Україні дозволив зробити узагальнюючий висновок, що питання раціонального використання земель сільськогосподарського призначення є особливо актуальним, оскільки існують взаємозв'язані та взаємообумовлені проблеми пов'язані з інтенсифікацією землеробства, збільшенням навантаження на земельні ресурси, безконтрольним застосуванням засобів хімізації в умовах низької технологічної культури та загальним погіршенням економічної якості ґрунтів.

Результати проведеного дослідження дають підстави зробити наступні висновки:

- земля є основним елементом національного багатства й основним засобом виробництва в сільському господарстві. Найбільшу цінність становлять сільськогосподарські угіддя - головне джерело продуктів харчування та основа продовольчої безпеки країни. Розвиток сільського господарства великою мірою залежить від того, наскільки раціонально буде організовано використання земель, а це потребує обґрунтованого екологічнобезпечного й ефективного використання кожного гектара сільськогосподарських угідь (особливо ріллі) та правової охорони земель;

- ТОВ «Аркадія» знаходиться в досить сприятливих природно - кліматичних умовах для розвитку рослинництва та тваринництва, а саме: рівнинна територія, помірно континентальний клімат, помірне зволоження. Земельні ресурси на протязі досліджуваного періоду з 2017 по 2019 рр. збільшилися на 1,7%.

- аналіз структури грошових надходжень від реалізації товарної продукції засвідчив, найбільшу питому вагу займає зерно – 58,5% та молоко – 20,5%. Отже, підприємство має зерново - молочний напрям;

- за аналізований період на підприємстві відбулося збільшення обсягу вартості валової продукції в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь на 27,4%, на 1 середньорічного працівника на 57,3% та на 1 гривню виробничих

витрат залишилася незмінною. Збільшився валовий прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь у 15 разів та на 1 середньорічного працівника у 18,4 разів. Рівень рентабельності за досліджуваний період має тенденцію до збільшення з 5,4% до 50,7%. Це відбулося за рахунок того, що підприємство у 2019 році отримало великі прибутки. Результати господарської діяльності характеризуються позитивними тенденціями;

- результати дослідження засвідчили тенденції щодо зростання посівних площ, при цьому найбільшу питому вагу займають кукурудза на зерно – 45,4% та соняшник – 24,4%. Також слід зазначити зростання повівних площ саме високоінтенсивних культур, зокрема, посіву кукурудзи на зерно - на 83,6% та соняшнику - на 45,2%, що свідчить про інтенсивне використання ріллі. У регіональному розрізі аналізоване господарство характеризується достатньо високим рівнем урожайності.

- рівень освоєння земель у 2019 році становить 91,2%, що на 2,4% більше ніж у 2017 році. Це свідчить про те, що в загальній земельній площі велику частину займають сільськогосподарські угіддя. За аналізований період спостерігалось зменшення рівня розораності на 2,8%. Однак у підприємства відзначається високий рівень цього показника. Це свідчить про інтенсивне використання землі в сільському господарстві. Одночасно, це також показує необхідність вжиття відповідних заходів для захисту земельних угідь від вітрової та водної ерозії. Частка посівної площі землі в обробітку за 2017 – 2019 роки збільшився на 8,1% і свідчить про те, що підприємство з кожним роком збільшує площі посіву інтенсивних сільськогосподарських культур;

- у розрізі вирощування сільськогосподарських культур, то у господарстві у 2019 році виробляється обсяг їх продукції перевищує беззбитковий рівень;

- щодо ефективності використання земельних ресурсів, то слід відзначити зростання по таких показниках: виробництво на 100 га сільськогосподарських угідь молока збільшилося на 14,4, м'яса всіх видів (у живій масі) зменшилося на

27,4%; виробництво на 100 га ріллі зерна збільшилося на 13,7%. Також варто відмітити, що одержано на 1 га сільськогосподарських угідь вартості валової продукції, доходу (виручки) від реалізації та прибутку зросли відповідно на 27,6%, у 2,3 рази та у 15 разів.

На основі проведеного аналізу рівня та ефективності використання сільськогосподарських угідь підприємством ТОВ «Аркадія» можна надати наступні пропозиції щодо підвищення економічної ефективності їх використання:

- створення високопродуктивних і досконалих систем машин з урахуванням особливостей підприємства. Підвищення якості і надійності сільськогосподарської техніки, що є основою високої ефективності її використання;

- використання оптимальних сівозмін, що здійснити на практиці не легко, адже соняшник, який займає досить велику частину землі, дуже виснажує її, тому потрібно для підтримання гумусового балансу та запобігання виснаження родючих чорноземів у відповідних нормах вносити у землю органічні та мінеральні добрива, які мало використовувалися у даному підприємстві.

- меліорація земель спрямована на підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь та забезпечення економічної ефективності виробництва;

- потрібно вести ефективне використання зрошуваних земель, що в досліджуваному господарстві не використовується, хоча сучасні умови господарювання на зрошуваних землях диктують необхідність застосування нових технологічних прийомів і методів поливу сільськогосподарських культур, але з метою скорочення витрати ресурсів (при забезпеченні високого рівня і врожайності та валових зборів сільськогосподарських культур за якого можна досягти високого рівня рентабельності);

- застосування передових методів організації робочого процесу та оплати праці на основі передових форм матеріального стимулювання.;

При цьому найважливішою якісною характеристикою господарювання повинна бути не лише економічна ефективність виробництва, а й екологічна безпечність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Земельний кодекс України від 25.10.01. № 2768 – Ш із змінами і доповненнями.
2. Економіка сільського господарства / [І.А. Мінаков, Л.А. Сабетова, Н.І. Куликов та ін] – М.: «Колос», 2000. – 328 с.
3. Економіка природокористування: Підручник / Хвесик М.А., Рогач С. М., Кулаєць М. М., Ільків Л. А., Авраменко Т. П. За ред. Хвесика М. А. – К.: ЦП «Компринт», 2014. – 331с.
4. Сайко В. Ф. Наукові основи стійкого землекористування в Україні / В. Ф. Сайко // Збірник наукових праць ННЦ «Інститут землеробства НААН України». – К. : ННЦ «Інститут землеробства НААН України», 2012. – Вип. 3. – С. 3-17.
5. Управління земельними ресурсами. Т. 2: Економіка землекористування / П. П. Колодій, О. І. Черечон, В. В. Тмиковець, Л. В. Сухомлін, Н. О. Германова. – TEMPUS IV, 2012. – 438 с.
6. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологічнобезпечного використання. – 2-ге вид., допов./ Д.С.Добряк, О.П.Канаш, Д.І.Бабміндра, І.А.Розумний. –К.: Урожай, 2009. – 464 с.
7. Авраменко Т. П. Ресурсний потенціал земель сільськогосподарського призначення та раціональне його використання / Т. П. Авраменко // Аграрна наука і освіта. – 2006. – Т. 7, № 5 – 6. – С. 125 – 128.
8. Економічний словник-довідник / ред. С. В. Мочерний. – К. : Феміна, 1995. – 368 с. (Nota bene).
9. Добряк Д. С. Землеустрій – наукова основа раціонального використання та охорони земель / Д. С. Добряк, А. Г. Мартин // Землеустрій та кадастр. – 2006. – № 1. – С. 10 – 15

10. Новаковський Л. Я. Основні положення концепції розвитку земельної реформи в Україні / Л. Я. Новаковський, А. М. Третяк. – К. : Ін-т землеустрою УААН, 2000. – 96 с
11. Попова О. Л. Екодіагностика природо-господарської організації території України: агроландшафтний аспект / О. Л. Попова // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 3. – С. 92-101.
12. Еколого-економічні проблеми використання земельних ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/24065/>.
13. Сайко В. Ф. Наукові основи стійкого землекористування в Україні / В. Ф. Сайко // Збірник наукових праць ННЦ «Інститут землеробства НААН України». – К. : ННЦ «Інститут землеробства НААН України», 2012. – Вип. 3. – С. 3-17.
14. Дієсперов В.С. Наслідки утворення підприємств великих землеволодільців / В.С. Дієсперов // Економіка АПК. – 2011. – №3. – С. 83– 89.
15. Кисельов С.В. Сільська економіка / С.В. Кисельов. – М.: ИНФРА –М. – 2007. – 465 с.
16. Сохнич А. Я. Проблеми використання і охорони земель в умовах ринкової економіки: [монографія] / А. Я. Сохнич. – Львів : Укр. технології, 2002. – 252 с.
17. Ступень М. Г. Концептуальні засади оптимізації сільськогосподарського землекористування / М. Г. Ступень // Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК – 2010. – № 17(1). – С. 16-22. – (Серія «Економіка АПК»).
18. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства / С. Ф. Покропивний. – К.: КНЕУ, 2008. – 528 с.
19. Рогач С.М. Сучасний еколого-економічний стан та тенденції аграрного землекористування в Україні/ Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент» Випуск 25/2017

20. Рогач С.М. Інтеграційні зв'язки у глобальній системі еколого-економічних відносин / С.М.Рогач // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2017. – Випуск 4 (09). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/>
21. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств / В.Г. Андрійчук. –К.: КНЕУ, 2000. – 624с.
22. Сільське господарство України та деяких інших країн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.csi.org.ua/www/?p=2271>.
23. Малік М.Й. Основи аграрного підприємства / М.Й. Малік. –К.: ІАВ, 2000. – 580с.
24. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві / В.М. Нелеп. – К.; КНЕУ, 2000. – 372с.
25. Рогач С.М. Эколого-экономические проблемы и тенденции аграрного землепользования в Украине/ Украина, Болгария, ЕС: экономические и социальные тенденции развития: материалы II Международной научно-практической конференции (г.Бургос , Болгария, 27-30 июня 2018) – Бургас: Авангард Прима, 2018.- 194с.
26. Господарський кодекс України від 16.01.03. № 436 –IV із змінами і доповненнями.
27. Агропромисловий комплекс України: тенденції та перспективи розвитку. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – 574 с.
28. Економіка сільського господарства / [В. К. Збарський, В. І. Мацибора, А. А. Чалий та ін.] – К.: Каравелла, 2009. – 264 с.
29. Третяк А. М. Стан та проблеми управління земельними ресурсами в Україні / А. М. Третяк // Вісник аграрної науки. – 2001. – №8. – С. 5 – 11.
30. Дієсперов В. В. Визначення ефективності в сільськогосподарському підприємстві / В. В. Дієсперов // Економіка України. – 2007. – №10. – С. 70 –78.
31. Наумов О. Б. Визначення економічної ефективності виробництва за узагальнюючими показниками / О. Б. Наумов // Економіка АПК. – 2007.

32. Андрійчук В. Г. Підвищення ефективності агропромислового виробництва / В. Г. Андрійчук, Н. В. Вихор. – К.: Урожай, 2000.
33. Федченко І.О. Підходи до ґрунтоощадного землеробства / І.О. Федченко // Пропозиція, 2010. – №3.
34. Агропромисловий комплекс України: стан та перспективи розвитку – Інформаційно аналітичний збірник (випуск 5) – К. АЕН УААН – 2009.
35. Лактіонова Г.П. Оцінка ефективності використання землі в умовах ринку// Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу: Матеріали Всеукр. конф. молодих учених-аграрників, Харків, 11-13 жовтня 2000 р./ Харк. держ. аграр. ун-т. – Харків, 2000.- С.71-72.
36. Петренко Ж.А. Умови та напрямки ефективного використання сільськогосподарських угідь // Вісник Полтавської державної аграрної академії. - №4. – 2006. – С. 198-201.
37. Перспективи та можливі ризики розвитку сільського господарства України у 2016 році: науково-аналітичний прогноз/ Ю.О.Лупенко, М.І. Пугачов, В.Я.Месель-Веселяк та ін.// - К.: ННЦ «ІАЕ», 2016. – 32 с.
38. Лактіонова Г.П. Проблема раціонального використання земельних ресурсів // Сучасні проблеми гуманізації та гармонізації управління: Матеріали 3-ї Міжнар. наук.-практ. конф. - Харків, 2002. - С.243-245.
39. Котикова О.І. Теоретичні засади формування інноваційної моделі сільськогосподарського землекористування /О.І. Котикова // Сталий розвиток економіки. – 2012. – №5. – С. 9-12
40. Россоха В.В. Економічний потенціал землі та проблеми його визначення в ринкових умовах господарювання / В.В. Россоха // Трансформація земельних відносин до ринкових умов : Збірник матеріалів Одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, Київ, 26-27 лют. 2009 р. / Редкол.: П.Т. Саблук та ін.. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – С.135

41. Гордієнко В.П. Еколого-економічна ефективність природного потенціалу земельних ресурсів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2011_6/309.pdf

42. Петренко О. Я. Економіко-екологічна ефективність використання землі в лісостеповій зоні України: Дис. к-та екон. наук 08.07.02 / Петренко Олександр Якович. – Харків, 2006. – 220 с.

43. Управління землекористуванням / [В'юн В.Г., Мельниченко В.В., Горлачук В.В.]: Підручник – Миколаїв, 2005р. – 388с.

44. Сікачина О. Стан сільського господарства // Агрперспектива. — 2005, – №05(65).

45. Пилипенко О.О. Ефективність використання сільськогосподарських угідь в умовах запровадження ґрунтозахисних технологій // Економіка АПК. – 2002. – № 8. – С. 69-73.

46. Пилипенко О.О. Правові засади екологобезпечного використання земель в Україні // Вісник аграрної науки Причорномор'я Миколаївської державної аграрної академії. – Миколаїв, 2002. – Випуск 2 (16). – С.79-85.

47. Пилипенко О.О. Правові засади екологобезпечного використання земель в Україні // Вісник аграрної науки Причорномор'я Миколаївської державної аграрної академії. – Миколаїв, 2002. – Випуск 2 (16). – С.79-85.

48. Пилипенко О.О. Вдосконалення нормативно-правових основ екологобезпечного використання земель // Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК. У 4-х частинах. Частина 2. Організація виробництва та земельні відносини/ За ред. П.Т. Саблука. – К.: Інститут аграрної економіки, 2001. – С.297-300.

49. Пилипенко О.О. Економічний механізм екологізації землекористування // Економіка АПК. – 2003. – № 4. – С.104-107.

50. Пилипенко О.О. Використання сільськогосподарських земель в умовах земельної реформи // Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С.78-82.

51. Пилипенко О.О. Необхідність екологічної конверсії у використанні земельних ресурсів // Землепорядна наука, виробництво і освіта ХХІ століття: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 20 квітня 2001 р.) – К.: Інститут землеустрою УААН, 2001. – С.205-207.

52. Пилипенко О.О. Впровадження інноваційних технологій у сільському господарстві // Розвиток ринкової економіки на Поділлі: здобутки, проблеми, перспективи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 23 жовтня 2003 р. – Хмельницький, 2003. – С. 318-319.

53. Гнидюк І.В. Прогнозування ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств / Гнидюк І.В. // Економіка АПК 2011. № 12 - с. 152-156.

54. Саблук П.Т. Розвиток земельних відносин в Україні / П.Т. Саблук. - К. : Вид-во ННЦ ІАЕ, 2006.-С. 203

55. Економіка раціонального сільськогосподарського землекористування : монографія / Русан В.М. - К.: ННЦ ІАЕ, 2009. - 200 с.

56. Бойко Л.М. Організаційне регулювання земельних відносин у сільському господарстві / Бойко Л.М. // Економіка АПК 2011. № 11 - с. 15-19.

57. Березюк С.В., Березюк Ю.Б. Сучасні проблеми землекористування в сільському господарстві / Березюк С.В., Березюк Ю.Б. // Економіка АПК 2011. № 5 - с. 47-53.

58. Паньків З.П. Земельні ресурси. Навчальний посібник. - Видавничий центр ЛНУ, імені Івана Франка, 2008. - 272 с.

59. Мірошніченко А.М. Земельне право України : навч. посібн. / А.М. Мірошніченко; Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К. : Ін-т законодавства ВРУ, 2007. - 432 с.

60. Земельне право України: Підручник / За ред. О.О. Погрібного та І.І. Каракаша. - Вид. 2, перероб. і доп. - К.: Істина, 2009. - 600с.

61. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформації / ред. Б.М. Данилишин. - К. : ЗАТ "Нічлава", 2006. – 704 с.

62. Семенова В.М. Економіка підприємства [Електронний ресурс] / В. М. Семенова. – Режим доступу: www.bookman.ru/book1918162.html.

63. Види земельних угідь, їх призначення, облік та ефективність використання, [електронний ресурс] / режим доступу : <http://credobooks.com/3-vidi-zemelnix-ugid-%D1%97x-priznachennya-oblik-ta-efektivnist-vikoristannya>

64. Голишевська Л. В. Суть та значення інноваційних процесів в сфері сільського господарства / Л. В. Голишевська [електронний ресурс] / режим доступу: <http://intkonf.org/golishevskia-lv-sut-ta-znachennya-innovatsiynih-protseviv-v-sferi-silskogo-gospodarstva>

65. Електронна бібліотека. Статистика продукції сільського господарства [електронний ресурс]/режим доступу: <http://credobooks.com/statistika-produkci%D1%97-silskogo-gospodarstva>

66. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку/Ш.І. Ібатуллін, О.В. Степенко, О.В. Сакаль та ін.- К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 52с. [електронний ресурс] / режим доступу: http://ecos.kiev.ua/share/upload/Mehaizmy_upravlinnya_zemelnymy_vidnosynamy.pdf

67. Муратова М. В. Інноваційний розвиток АПК України через впровадження ресурсозберігаючих технологій / М. В. Муратова [електронний ресурс] / режим доступу: http://conftiapv.at.ua/publ/konf_6_7_traven_2010/56_innovacijnij_rozvitok_apk_ukrajini_cherez_vprovadzhennja_resursozberigajuchikh_tekhnologij/1-1-0-67

68. Рогач С. М. Еколого-економічні підходи щодо раціонального використання земель сільськогосподарського призначення // Земельні ресурси України в контексті реформування земельних відносин: сьогодення та майбутнє. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди святкування

50-річчя системи науково-дослідних та проектних інститутів землеустрою (Київ, 10 червня 2011 року). – КИЇВ: «Урожай», 2011- 131с. (С.21-23).

69. Рогач С.М, Макаренко А.І. Реформування земельних відносин в аграрній сфері: інституціональний підхід / Міжнародний круглий стіл «Організація бізнес шкіл в дорадництві для успішного впровадження інновацій». – Збірник статей. – К.: Кафедра аграрного консалтингу та сервісу НУБіП України, 2012. – 276с. (С. 82 - 86)

70. Рогач С.М. Економічні важелі оптимізації земельних відносин в Україні. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України/ Серія «Економіка, аграрний менеджмент та бізнес»/ Редкол.: Д.О.Мельничук (відп. ред.) та ін. – К.: ВЦ НУБіПУ, 2010. – Вип. 154. –Частина 1. – 378 с. (с. 269-275)

71. Рогач С.М. Пріоритетні напрями екологізації аграрного землекористування. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України/ Серія «Економіка, аграрний менеджмент та бізнес»/ Редкол.: Д.О.Мельничук (відп. ред.) та ін. – К.: ВЦ НУБіПУ, 2011. – Вип. 168. –Частина 1. – 370 с. (с. 90-97)

72. Рогач С.М. Пріоритетні напрями подолання кризи аграрного землекористування в Україні// Матеріали VI регіональної науково-практичної конференції «Теорія та практика сучасного підприємництва в контексті парадигми економічної безпеки» (27-28 травня 2010). - Вінниця: ВНТУ, 2010. - 437с. (с. 178-183)

73. Рогач С.М. Еколого-економічні тенденції використання с-г земель в Україні/ Науково-економічний розвиток: менеджмент, фінанси та аудит: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м.Київ, 24-25 липня 2015р.). У 2-х частинах. – К.: ГО «Київський науковий економічний центр», 2015. – Ч. 2. – 124 с. (С. 42-46)]

74. Рогач С.М., Якимовська А.В. Інституційні засади раціонального використання земельних ресурсів. Причорноморські економічні студії- Одеса.- 2018. Вип. 30. Час. 2. С. 14-19.

75. Кульчицький Б., Рогач С. Екологізація економічних систем в умовах посилення глобалізаційних процесів / Б. Кульчицький, С. Рогач // Збірник наукових праць «Формування ринкової економіки в Україні» Вип. 31. – Львів: Видавництво Львівського національного університету ім. Івана Франка. - 2014. – Ч.1. - С.455-459.

76. Курильців Р. М. Методичні підходи до оцінки втрат сільськогосподарського виробництва внаслідок погіршення якості угідь / Р. М. Курильців / Землевпорядний вісник. – 2006. - №1. – С. 66 – 69.

77. Худяков А. І. Ефективність використання земель сільськогосподарського призначення в Україні / А. І. Худяков [електронний ресурс] / режим доступу: <http://www.agron.com.ua/novini/efektivnist-vikoristannja-zemel-silskogospodarskogo-priznachennja-v-ukrajini/>

78. Стимулювання раціонального використання та охорони земель [електронний ресурс] / режим доступу : <http://buklib.net/books/35351/>

79. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року/ [за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я.Месель-Веселяка]. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 218 с.

80. Третяк А. М. Стан та проблеми управління земельними ресурсами в Україні // Вісник аграрної науки. – 2011. - №8. – с. 5 – 11.

81. Фостолович В. А. Економічний механізм раціонального використання та охорони земельних ресурсів / В. А. Фостолович, Л. В. Приймак // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету – 2012 - №4(70) - с.212-217

82. Пашков І.А. Системні основи сталого землекористування в Україні [Електронний ресурс] /І.А.Пашков. – Режим доступу:http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vznu/eco/2009_1/149.pdf.

83. Електроний ресурс. Режим доступу - <https://zem.ua/uk/home/53-komentar-do-zakonu-ukrajini-pro-derzhavnij-zemelnij-kadastr/1541-zemelnij-kodeks>

84. Стратегічні напрями розвитку земельних відносин у сільському господарстві на період до 2020 року / [Федоров М.М., Ходаківська О.В., Корчинська С.Г., Солов'яненко Н.А.]; за ред. Ю.О. Лупенка, М.М. Федорова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 58 с.

85. Офіційний портал Верховної Ради України. Електронний ресурс [http://zakon3.rada.gov.ua/laws]

86. Національна доповідь про стан родючості ґрунтів України / М.В. Присяжнюк, С.І. Мельник, В.А. Жилкін та ін. // Посібник українського хлібороба : наук. практ. щорічник. – 2011. – С. 41-70.

ДОДАТКИ

Додаток А

Вартість валової продукції ТОВ «Аркадія» за 2017 рік у постійних цінах

Види продукції	Ціна 1 ц, грн	Кількість продукції, ц	Вартість валової продукції, тис.грн
Зернові й зернобобові - всього	х	х	
Пшениця озима	102,75	38400	3945,6
Кукурудза на зерно	107,27	66833	7169,2
Ячмінь ярий	95,40	4496	428,9
Овес	88,41	3244	286,8
Соняшник	284,21	24526	6970,5
Соя	236,29	9999	2362,7
Усього по рослинництву	х	х	21163,7
Приріст, приплід ВРХ	1164,16	2282	2656,6
Молоко	248,66	43482	10812,2
Мед	2513,54	600	1508,1
Усього по тваринництву	х	х	14976,9
Усього по підприємству	х	х	36140,6

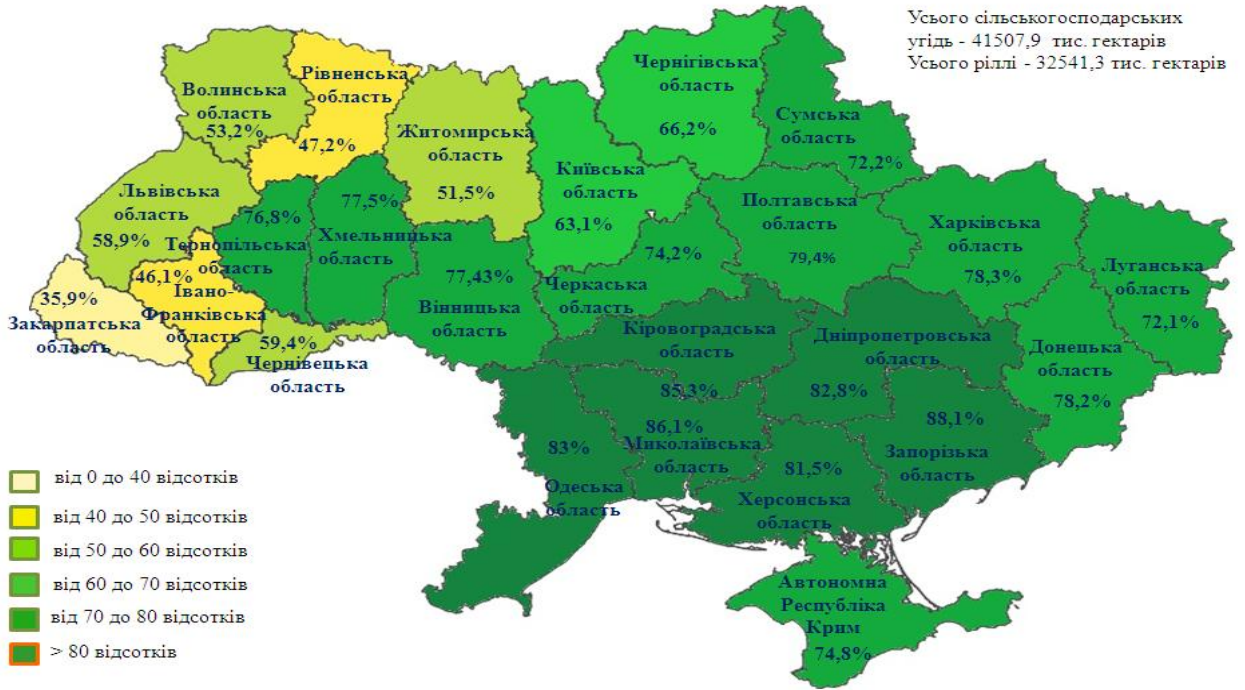
Додаток Б

Вартість валової продукції ТОВ «Аркадія» за 2018 рік у постійних цінах

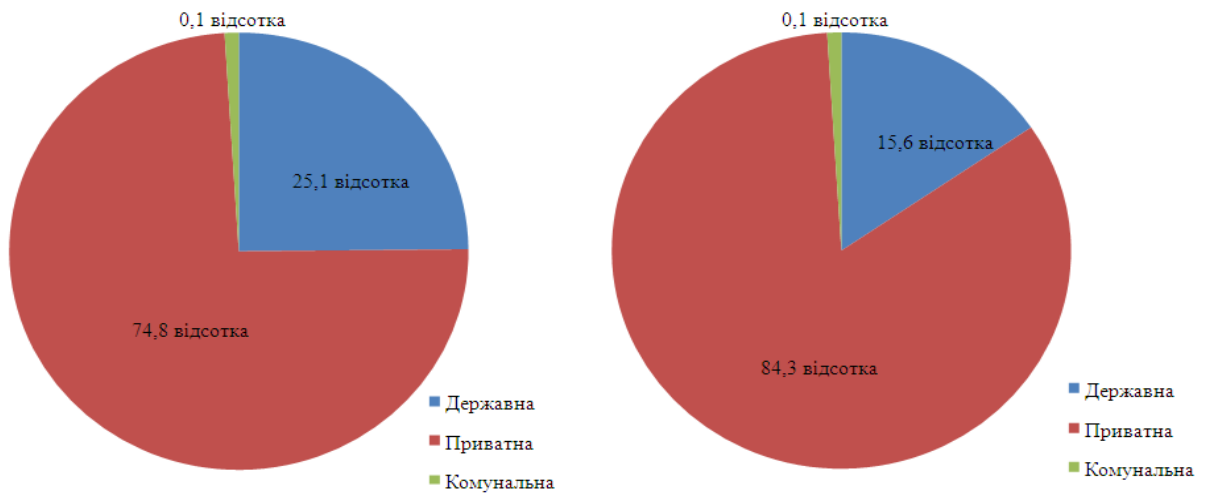
Види продукції	Ціна 1 ц, грн	Кількість продукції, ц	Вартість валової продукції, тис.грн
Зернові й зернобобові - всього	x	x	
Пшениця озима	102,75	39960	4105,9
Кукурудза на зерно	107,27	82045	8801
Ячмінь ярий	95,40	6407	611,2
Овес	88,41	5889	520,6
Соняшник	284,21	31563	8970,5
Соя	236,29	2396	566,2
Усього по рослинництву	x	x	23575,4
Приріст, приплід ВРХ	1164,16	2531	2946,5
Молоко	248,66	50410	12535
Мед	2513,54	735	1847,5
Усього по тваринництву	x	x	17329
Усього по підприємству	x	x	40904,4

Вартість валової продукції ТОВ «Аркадія» за 2019 рік у постійних цінах

Види продукції	Ціна 1 ц, грн	Кількість продукції, ц	Вартість валової продукції, тис.грн
Зернові й зернобобові - всього	x	x	
Пшениця озима	102,75	41296	4243,2
Кукурудза на зерно	107,27	225030	24139
Ячмінь ярий	95,40	4885	466
Овес	88,41	3929	347,4
Соняшник	284,21	35559	10106,2
Соя	236,29	4859	1148,1
Усього по рослинництву	x	x	40449,9
Приріст, приплід ВРХ	1164,16	1524	1774,2
Молоко	248,66	47010	11689,5
Мед	2513,54	770	1935,4
Усього по тваринництву	x	x	15399,1
Усього по підприємству	x	x	55849

Рівень розорення сільськогосподарських земель у регіонах України

Розподіл земель сільськогосподарського призначення України за формами власності

Реферат
на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за темою
«Еколого-економічні проблеми використання земельних ресурсів в
сільськогосподарських підприємствах України в сучасних умовах»

У магістерській роботі розкривається науковий підхід щодо економічної сутності розрахунків та їх класифікації.

На практичних матеріалах ТОВ «Аркадія».

У вступі обґрунтовано актуальність питань, які досліджуються в роботі, визначено об'єкт дослідження та завдання даної роботи.

Охарактеризовано теретико-методичні основи ефективного та раціонального використання земельних ресурсів у аграрній сфері, розкрито методику визначення економічної ефективності використання земельних ресурсів, досліджено екологічний стан і тенденції раціонального землекористування, обґрунтовано систему заходів щодо забезпечення ефективності використання земельних ресурсів та поліпшення їх екологічного стану.

Наведено організаційно – економічну характеристику діяльності об'єкту дослідження.

Значне місце в роботі відведено організаційним аспектам та методичним засадам розрахунків економічної ефективності господарського землекористування.

У висновках магістерської роботи узагальнено отримані результати дослідження, наведено рекомендації щодо шляхів підвищення ефективності використання земельних ресурсів та їх охорони.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: диференціальна рента, родючість, екологічне землекористування, ерозія, деградація.

